

Lelija Sočanac, Ljuba Dabo-Denegri, Dragica Dragičević,
Antica Menac, Anja Nikolić-Hoyt, Orsolya Žagar-Szentesi

ADAPTACIJA MODELA ŠEST EUROPSKIH JEZIKA U HRVATSKOM NA SEMANTIČKOJ RAZINI

Posvećeno uspomeni na akademika Rudolfa Filipovića

Autorice analiziraju tipove semantičke adaptacije modela iz šest europskih jezika kao jezika davatelja u procesu njihova posuđivanja u hrvatski kao jezik primatelj. Primijenjena metodologija temelji se na teoriji jezika u kontaktu Rudolfa Filipovića (1986), koji uvodi podjelu na primarnu i sekundarnu adaptaciju u procesu adaptacije značenja posuđenica. Analizirani jezici raspoređeni su kronološki počevši od onih s kojima je hrvatski dolazio u dodir u ranijim razdobljima svoje povijesti (mađarski, njemački, talijanski), do jezika s kojima je dolazio u doticaj u novije doba (francuski, ruski i engleski). Članak je rezultat istraživanja na projektu *Hrvatski u dodiru s europskim jezicima*, čiji je pokretač i voditelj: bio R. Filipović.

Lelija Sočanac

Zavod za lingvistička istraživanja

Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

Ante Kovačića 5, HR-10000 Zagreb

Uvod

Adaptacija posuđenica na semantičkoj razini obuhvaća različite tipove promjena značenja do kojih dolazi u procesu jezičnog posuđivanja od trenutka preuzimanja posuđenice do njezine potpune integracije u sustav jezika primatelja, kada ulazi u širu i slobodniju uporabu i dalje se razvija kao bilo koja izvorna, domaća riječ. Semantičke se promjene mogu odnositi na opseg ili procjenu značenja. U pogledu opsega, u procesu promjene značenja uvijek postoji neka veza između novog i starog značenja, koja se zasniva bilo na obliku riječi ili na srod-

nosti značenja. Tako se može govoriti o četiri osnovna tipa semantičkih promjena: 1. metafora — sličnost po značenju, 2. metonimija — povezanost po značenju, 3. pučka etimologija — sličnost po obliku i 4. elipsa — povezanost po obliku. U pogledu vrednovanja značenja, promjene se mogu kretati u dva smjera: u smjeru pogoršanja (pejorizacija) i u smjeru poboljšanja značenja (amelioracija). Semantičke analize pokazuju da je pejorizacija mnogo češća od amelioracije u procesu promjene značenja, što se potvrđuje i u analizi jezičnog posuđivanja na semantičkoj razini (Filipović, 1986:159–60).

Prema Hopeovoj teoriji, postoji pet tipova semantičkih promjena: 1. promjene u semantičkoj ekstenziji, 2. elipsa, 3. promjene imena mjesta i vlastitih imena u opće imenice (apelative), 4. pejorizacija i eufemizmi, 5. metafora. R. Filipović modificira Hopeov sistem preciznijom razradom promjena u semantičkoj ekstenziji (1986:161).

Prema R. Filipoviću, promjene u semantičkoj ekstenziji mogu se podijeliti na tri tipa: a) nultu semantičku ekstenziju, b) suženje značenja, i c) proširenje značenja. Nulta se semantička ekstenzija javlja kada »značenje posuđenice — replike, pošto se integrirala u sustav jezika primaoca, ostaje nepromijenjeno i potpuno odgovara značenju modela.« (Filipović 1986:161). Suženje značenja opća je tendencija kod posuđenica, koje u jezik primatelj prenose samo neka od značenja koja postoje u jeziku davatelju. Do proširenja značenja dolazi kada replika u jeziku primatelju dobiva nova značenja. Nadalje, R. Filipović predlaže istančanicu podjelu navedenih promjena u semantičkoj ekstenziji na suženje broja i polja značenja, te na proširenje broja i polja značenja. Pri tome nulta semantička ekstenzija i suženje broja i polja značenja pripadaju primarnoj adaptaciji, a proširenje broja i polja značenja, koje je uvjetovano potpunom integracijom posuđenice u leksički sustav jezika primatelja i njezinom slobodnom uporabom u jeziku primatelju, pripada sekundarnoj adaptaciji (Filipović 1986:169–170).

Cilj ovoga dijela istraživanja utvrđivanje je semantičkih promjena stranojezičnih modela tijekom adaptacije u jezik primatelj, što je najsloženija razina u našoj seriji istraživanja adaptacije posuđenica iz šest europskih jezika u kojoj su do sada obrađene morfološka, fonološka i ortografska razina.

Istraživanje je prema prvobitnoj koncepciji bilo usmjereno prema dodirima između standardnih jezika. Kao polazište za izradu korpusa poslužili su prvenstveno jednojezični rječnici hrvatskog jezika (Anić 1998), rječnici stranih riječi (Anić–Goldstein 1999; Klaić 1977), Hrvatski nacionalni korpus, te tisak i mediji, a za neke su se jezike koristili i književni izvori. No, tijekom rada javljale su se znatne teškoće vezane uz specifičnosti svakog pojedinog jezika kao i uz različite tipove jezičnih dodira. Istraživanje posuđenica u standardnom jeziku, naime, ne predstavlja poteškoće kada se radi o kulturnom posuđivanju klasičnoga tipa kojim se popunjavaju leksičke praznine u jeziku primatelju. Tomu tipu pripadaju dodiri

između hrvatskog i jezika kao što su francuski i ruski. Već kada se radi o preuzimanju engleskih riječi situacija je drugačija, budući da se ovdje bavimo proučavanjem najnovijeg utjecaja engleskog jezika na hrvatski (za starije anglicizme vidi Filipović 1986, 1990). Poslije 1990. godine, naime, u svim europskim jezicima dolazi do velikog prodora novih engleskih elemenata čiji je status teško odrediti jer je vrijeme prekratko da bi moglo doći do njihove potpune integracije. Premda se radi o posuđivanju elemenata iz zemljopisno udaljena jezika, razlike između udaljenog i bliskog posuđivanja počinju nestajati uslijed naglih tehnoloških promjena, koje mijenjaju i osobine komunikacije. Naime, do dodira s engleskim ne dolazi više prvenstveno u pisanom, već često i u usmenom obliku, posredstvom različitih audio-vizualnih i računalnih medija. Pri tome se velikim dijelom radi o *ad hoc* ili citatnim posudbama čija je uporaba stvar prolazne mode, te mnoge izlaze iz jezika primatelja jednakom brzinom kojom su se u njemu i pojavile. Budući da se radi o pojavama koje se naglo mijenjaju, nemoguće je odrediti koji će preuzeti elementi s vremenom steći status posuđenica, što nije razlog da taj fenomen, toliko prisutan u svakodnevnom životu, ne pokušamo analizirati. Nadalje, zbog sve većeg poznavanja engleskog jezika na globalnoj razini, u mnogim se jezicima uočava sklonost prema zadržavanju izvorne engleske ortografije. Morfološka se prilagodba svodi na minimum i ovisi o tipu kojemu jezik primatelj pripada – potreba za tom vrstom adaptacije, naravno, veća je u sintetičkim nego li u analitičkim jezicima. Značenja riječi, nadalje, također se u jeziku primatelju modificiraju budući da često ulaze u kompleksne međuodnose s postojećim domaćim riječima, te dobivaju različite konotacije i stilske vrijednosti.

S druge strane, istraživanjem jezika s kojima je hrvatski bio u dodiru tijekom velikog dijela svoje povijesti, kao što su to mađarski, njemački i talijanski, suočavamo se s poteškoćama drugačije vrste. Budući da takvi dodiri često sežu u daleku prošlost koja prethodi počecima standardizacijskih procesa, rane su posuđenice ponajprije ulazile u različita narječja, iz kojih bi tek pokoja mnogo poslije ušla i u standardni jezik. Nadalje, uslijed povijesnih podjela hrvatskog područja na različite državne zajednice, višejezičnost je bila rasprostranjena, pri čemu je postojala podjela između jezičnih domena i funkcija, kao i različiti oblici diglosijskih odnosa. U situacijama višejezičnosti na razini jezične zajednice dolazi do posuđivanja koje proizlazi iz svakodnevnih komunikacijskih potreba, pri čemu se preuzimaju i riječi za koje nerijetko postoje ekvivalenti u jeziku primatelju. Takav tip posuđivanja može se nazvati *intimnim*, prema Bloomfieldu (1970), *temeljnim* (*core borrowing*), prema C. Myers-Scottou (1997), ili *bliskim*, prema M. Görlachu (2003), a njegove lingvističke posljedice mogu biti mnogo dublje negoli kod kulturnog posuđivanja. Posuđenice iz njemačkog, mađarskog i talijanskog djelomično pripadaju tom tipu. Premda suvremeni hrvatski standard broji više desetaka hungarizama, mađarski je imao utjecaja prvenstveno na dijalektnoj razini u područjima

gdje su govornici dvaju jezika dolazili u izravni dodir, a posuđenice su vezane uz različite sfere svakodnevnog života. Dok su brojni talijanizmi koji su kroz stoljeća međusobnih hrvatsko-talijanskih dodira ulazili u mjesne govore na obalnome području rezultat bliskih dodira, posuđenice preuzete u novije doba u standardni hrvatski uglavnom pripadaju kulturnom posuđivanju, što otvara zanimljive mogućnosti usporedbe. Situacija s njemačkim donekle je drugačija: zbog otpora germanizaciji u doba intenzivne standardizacije hrvatskoga jezika u XIX. stoljeću, velik broj germanizama nije prihvaćen u standardnom jeziku već se zadržao na razgovornoj, supstandardnoj i dijalektnoj razini. Otpor preuzimanju njemačkih posuđenica nastavljen je poslije Drugog svjetskog rata kada su se uz njemački jezik često vezali negativni jezični stavovi. Nesrazmjer između izrazito velikog broja germanizama na supstandardnoj razini i vrlo malog broja njemačkih posuđenica koje su ušle u standardni jezik karakterizira i druge jezike s kojima je njemački dolazio u dodir. Ovdje bismo mogli navesti riječi M. Görlacha (Görlach 2003:130):

»Dok su tisuće riječi preuzete iz (nisko)njemačkoga u skandinavske, baltičke i slavenske jezike, osobito prije XVII. stoljeća, postoji i znatno manji segment »kulturnih« posuđenica koji je mnogo ujednačeniji u čitavoj Europi. Usredotočiti se samo na taj drugi sloj značilo bi iskriviti kulturnu povijest Srednje Europe.«¹

Ograničavanje naše analize samo na posuđenice u standardnom hrvatskom jeziku u navedenim bi slučajevima značilo reduciranje na zanemarivo malen broj primjera, osobito kada se radi o njemačkom i mađarskom, te se korpus stoga proširuje i na posuđenice koje pripadaju supstandardnoj razini.

Zbog svih navedenih razlika između jezika s kojima je hrvatski dolazio i dolazi u dodir, nemoguće je postići potpunu ujednačenost korpusa na kojima se naše analize temelje, budući da inzistiranje na formalnoj ujednačenosti uključenih primjera ne bismo mogli prikazati odgovarajuću sliku jezičnih dodira sa svojim povijesnim i kulturnim specifičnostima. Ono što povezuje priloge koji slijede temeljna je metodologija koju je razradio pokretač projekta *Hrvatski u dodiru s europskim jezicima*, pokojni akademik Rudolf Filipović (1986). Ta metodologija, prvobitno primijenjena u proučavanju engleskog elementa u europskim jezicima, pokazala je svoju vrijednost u primjeni na dodire između većeg broja tipološki različitih jezika.

---

¹ »Whereas many thousand words were adopted from (Low) German into Scandinavian, Baltic and Slavic languages in particular before the 17th century, there is a considerably smaller segment of 'culture' loans which is much more homogeneous throughout Europe. To concentrate only on the second layer would distort the cultural history of Central Europe.« M. Görlach, *English Words Abroad*, 2003.

Orsolya Žagar-Szentesi
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb

SEMANTIČKA ADAPTACIJA HUNGARIZAMA U HRVATSKOM JEZIKU

1. Uvod — vremenski i sociolingvistički okviri posuđivanja

U povijesnom razvoju hrvatskoga leksičkog fonda mađarski je još od najranijih vremena igrao važnu ulogu — sve do početka XX. stoljeća, kada su vanjski okviri jezičnog dodirivanja dvaju jezika naglo ukinuti. Između navedenih jezika još je u vrijeme doseljavanja Mađara u njihov današnji prostor (kraj IX. stoljeća) započeo proces intenzivne kulturne i jezične razmjene, u okviru koje je slavenski u početku bio jezik davatelj, iz kojega je mađarski jezik još u staromađarskom razdoblju u bitnoj mjeri obogaćivao svoj leksički fond. Poslije, sve do početka XX. stoljeća, jezično posuđivanje između hrvatskog i mađarskog postaje obostrano, pri čemu su se smjer i intenzitet mijenjali ovisno o aktualnim jezičnoprestičnim odnosima.²

Preuzimanje mađarskih leksičkih elemenata u hrvatski jezik počinje otprilike od kraja XII. stoljeća i traje najkasnije do početka XVII. stoljeća, otkada je utjecaj mađarskoga jezika sve više poprimao drugačiji oblik. Unutar tog razdoblja moguće je razlikovati i nekoliko značajnijih valova pojavljivanja hungarizama u raznim slojevima hrvatskoga korpusa (Hadrovics 1942). Iz svega toga razvidno je da su kontakti hrvatskoga jezika s mađarskim u odnosu na druge kontaktne jezike obuhvaćene ovim istraživanjem specifični po tome što većina hungarizama pripada najstarijem sloju posuđenica u hrvatskome, te je preuzimanje mađarskih riječi zaključeno veoma rano. Osim spomenute starosti fonda hungarizama, oni imaju poseban položaj među drugim posuđenicama i po tome što većinom pripadaju

---

² Adaptacijske tendencije hungarizama opisujemo na temelju korpusa mađarskih posuđenica koji smo preuzeli iz rada Lászla Hadrovicsa *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*. U tom djelu autor uz svaku proučavanu posuđenicu opisuje etimologiju dotične riječi, a u pogledu nekih posuđenica i eventualne poteškoće u točnome definiranju njihova podrijetla.

raznim supstandardnim slojevima hrvatskoga jezika (prije svega dijalektizmima, regionalizmima, arhaizmima i žargonu), te su kao takvi često i stilski obilježeni.

Budući da je značenje segment riječi koji je najviše izložen promjenama, njegovo precizno opisivanje bitno je kompleksnije od opisa primjerice fonološkog ili morfološkog ustroja riječi. Isto tako — povijesne promjene i razvoj značenja bitno je teže pouzdano pratiti, dok su promjene u obliku riječi jednosmisleno odredive prema pukoj pismenoj potvrdi dotične riječi. Pogotovo je to teška zadaća s obzirom na iznimnu starost i nestandardnost korpusa hungarizama u hrvatskome, jer nemamo dovoljno odgovarajućih leksikografskih pomagala (kao što su na primjer povijesni ili dijalektološki rječnici) na temelju kojih bi se mogao pratiti njihov značenjski razvoj. Činjenica da se preuzimanje mađarskih leksičkih elemenata odvijalo u dalekoj prošlosti nameće još jedan važan krug problema: posuđivanje u pogledu oba jezika dogodilo se u predstandardizacijskom razdoblju, to jest u doba kada ni sam jezik davatelj nije raspolagao utvrđenom normom. Pritom je socijalni karakter dodirivanja dviju jezičnih zajednica bio sasvim neposrednog i lokalnog tipa, dakle govornici su mahom bili u stvarnim kontaktima kroz svakodnevne životne situacije (za razliku od dodirivanja hrvatskog jezika s engleskim ili francuskim, na primjer). Stoga moramo pretpostaviti da su mnogi mađarski modeli preuzeti iz određenih lokalnih, dijalektalnih slojeva svojedobnog mađarskog jezičnog korpusa, u kojima njihovo značenje nije nužno bilo isto kao u poslije utvrđenu standardu.

Dakle, činjenica da je naš korpus hungarizama izrazito povijesnog i nestandardnog karaktera predstavlja znatnu poteškoću u preciznom utvrđivanju načina njihove semantičke adaptacije — za razliku od suvremenijih slojeva riječi stranog podrijetla u hrvatskome (npr. anglizmi, galicizmi, rusizmi, itd.), gdje se promjene značenja sigurnije mogu pratiti na temelju raspoložive leksikografije.

U pogledu glavnih značenjskih domena naši se hungarizmi mogu rasporediti u sljedeće skupine:

Međuljudski odnosi, statusi, zanimanja. *šogor, pajdaš, faćuk, arendaš* ('zakupac'), *mužikaš, dobošar*.

Osobe s karakterističnim (često negativnim) osobinama. *fićfirić, huncut, mamlaz, remeta, pustahija, đilkoš, g(a)rabancijaš, bitanga*.

Svakodnevni predmeti, alati, oprema. *astal, čaklja, dereglija, vanjkoš/vanjkuš, lampoš, mužar, puška, roštilj*.

Odijevanje. *cipele, bakandže, bunda, čipka, gumb, kopča, sara* ('gornji dio čizme').

Prirodne pojave i fitonimi. *jarak, gudura, rit, šaš*.

Poljoprivreda. *ašov 'štihača', bak 'mužjak koze', čopor, korov, marva*.

Specifični civilizacijski pojmovi mađarstva. *dobošica/doboš-torta, gulaš, hajduk, husar, salaš*.

Pojmovi vezani za život u organiziranom kolektivu. *birov* 'seoski pozivar', *išpan* 'župan', *plibanuš/plebanuš* 'župnik', *varoš*.

Hungarizmi koji su dio današnjeg standarda (*bunda, cikla, gulaš, lepinja, šator* itd.) često su jedini označitelji dotičnog pojma, stoga su i funkcionalno obogatili hrvatski leksički fond, dok je kod supstandardnih hungarizama — upravo zbog nedostatka adekvatnih jezičnih potvrda i rječnika — teško utvrditi radi li se o riječima za značenje kojih dotada nije bilo drugih označitelja u dotičnom idiomu, ili su ti hungarizmi tzv. luksuzne posuđenice (Nyomárkay 1993:113) koje su samo sinonimi već postojećih oblika.

Premda se u opisivanju semantičkih promjena u našem cjelokupnom istraživanju najviše koncentriramo na promjene u ekstenziji značenja (usp. Uvod), kod mađarskih se posuđenica mora upozoriti na velik broj primjera kod kojih su modificiranja značenja po ekstenziji popraćena karakterističnim i dobro opipljivim promjenama i u drugim vidovima značenja — prije svega pejorizacijom ili ameliorizacijom, odnosno metonimijskim/metaforičkim modifikacijama izvornog značenja. Čini se da je omjer takvih miješanih adaptacija u korpusu hungarizama prilično velik u odnosu na posuđenice iz drugih jezika obuhvaćenih ovim istraživanjem. S druge strane, nerijetke promjene kod adaptacije hungarizama po vrsti riječi (npr. u riječima *cifra, harmica, doboš*) rezultiraju takvim modificiranjima značenja koja ne možemo jednoznačno uvrstiti ni u jednu od gore spomenutih kategorija.

2. Primarna adaptacija

U primarnoj adaptaciji mađarskih modela, slično modelima iz drugih jezika, također je moguće razlikovati nultu semantičku ekstenziju, kao i suženje značenja. Pritom naš korpus svjedoči o bitno većem omjeru adaptacije prema nultoj ekstenziji, nego prema suženju značenja.

2.1. Nulta semantička ekstenzija

Tijekom primarne adaptacije većina preuzetih mađarskih modela (približno dvije trećine) u hrvatski se sustav ugrađuje upravo prema nultom tipu adaptacije. Također se može utvrditi da su to većinom riječi koje su i u mađarskome (vjerojatno) imale samo jedno značenje, koje se onda u potpunosti preslikalo i u repliku. Pogledamo li detaljnije karakter značenja dotičnih mađarskih riječi, razvidno je da se značenja često odnose na nesvakidašnje i periferne, ili pak veoma jasno odredive, jednosmislene i konkretne pojmove kod kojih su mogućnosti za

raz-vijanje polisemije prilično ograničene. Primjeri su za tu pojavu sljedeći: *akacija* (mađ. 'bagrem' > hrv. isto), *artičok(a)* (mađ. naziv određenog povrća > hrv. isto), *bambast* (mađ. 'tup, nezainteresiran' > hrv. isto), *bitanga* (mađ. 'ništarija, lopov' > hrv. isto), *cikla* (mađ. naziv određenog povrća > hrv. isto), *doboš-torta* (mađ. naziv određene vrste kolača > hrv. isto), *faćuk* (mađ. 'nezakonito dijete' > hrv. isto), *mamlaz* (mađ. 'glupan, blesan' > hrv. isto), *orijaš* (mađ. 'div' > hrv. isto), *palачinka* (mađ. 'tanka, okrugla lepinjasta slastica' > hrv. isto), *perec* (mađ. 'slano, hruskavo, tanko, savijeno pecivo' > hrv. isto), *remek* (djelo) (mađ. 'vrhunsko djelo u vrsti' > hrv. isto), *sekelji-gulaš* (mađ. 'sočno jelo od kiselog kupusa s komadićima svinjetine' > hrv. isto), *šaš* (mađ. naziv za odr. vrstu močvarne biljke, 'oštrica' > hrv. isto), *vanjkuš* (mađ. 'jastuk' > hrv. isto) itd.

S druge strane, kod dijela hungarizama koje smo ovdje uvrstili u nultu semantičku adaptaciju, zbog već opisanih metodoloških poteškoća, ne možemo pouzdano utvrditi koliko je značenja dotični model imao u jeziku davatelju u vremenu preuzimanja – bez obzira što današnji mađarski oblik iste riječi u standardnom mađarskome ima samo jedno, jasno određivo značenje. (Na mogućnost eventualnog postojanja drugih značenja u prošlosti, upućuje općenitiji karakter značenja uvrštenih riječi.) Zato je kod sljedećih primjera teško pouzdano odrediti jesu li predstavnici nulte semantičke adaptacije, ili suženja značenja: *gazda* (mađ. 'gospodar, vlasnik nečega' > hrv. isto), *gumb* (mađ. 'dugme' > hrv. isto), *kocka* (mađ. geom. tijelo > hrv. isto), *lopov* (mađ. 'kradljivac' > hrv. isto), *pijac* (mađ. 'tržnica' > hrv. isto), *soba* (mađ. 'prostorija u kući' > hrv. isto) itd.

2.2. Suženje značenja

Unutar toga tipa semantičke adaptacije razmotrit ćemo primjere suženja broja, kao i polja značenja. U našem je korpusu međusobni omjer tih dviju podvrsta takav da je suženje polja značenja predstavljeno sa znatno više primjera nego suženje broja značenja. S obzirom na već spomenute poteškoće točnog određivanja tijeka semantičke adaptacije, i u toj skupini u pogledu mnogih naših primjera ne možemo točno definirati značenjske promjene pri preuzimanju, stoga se njihov opis često ograničava samo na ustanovljavanje pretpostavljenog semantičkog razvoja.

Ipak, u pogledu suženja značenja, postoji jedna podskupina kod koje se način adaptacije značenja relativno sigurno može utvrditi – to su hungarizmi čije se integriranje u hrvatski jezik odvijalo suženjem broja značenja. U tom pogledu mahom se radi o mađarskim modelima koji imaju (to jest, imali su) i nekoliko dobro razgraničivih, često polisemičkih značenja od kojih se prilikom preuzima-

nja u hrvatski prenosilo samo jedno, ili manji broj značenja nego što je model imao u jeziku davatelju.³

Suženje broja značenja ilustriraju i sljedeći primjeri: *čigra* (u mađ. tri zasebna značenja od kojih se u hrv. prenijelo samo 'komad drva koji se vrti s utorom u sredini'): *fićfirić* (u mađ. dva značenja, a u hrv. je razvijeno značenje — 'gizdelin, kicoš' — samo na tragu (!) jednog od značenja modela), *hajduk* (u mađ. četiri zasebna značenja od kojih se u hrv. prenijelo samo dva: 'odmetnik od turske vlasti', te 'oštra, ponekad nasilna osoba', i to uz osjetnu pejorizaciju), *kip* (od pet značenja u mađ. u hrv. se prenijelo samo 'statua'), *marva* (u mađ. sedam zasebnih ili povezanih značenja od kojih se u hrv. preslikalo samo 'stoka, volovi za vuču'), *roštilj* (u mađ. pet značenja, od kojih se u hrv. prenijelo samo 'rešetke za pečenje mesa na žaru'), itd.

U kontaktološkom su smislu još zanimljivije mađarske posuđenice koje predočavaju sužavanje semantičkog polja. Karakterističnu skupinu unutar toga čine hungarizmi-dijalektizmi ili regionalizmi s vrlo specifičnim značenjem uskog opsega, te s izrazitim lokalnim obojenjem. Njihova značenja, zbog nedostatka primjerenih dijalektoloških rječnika, katkad je ustinu teško precizno odrediti, a pritom se možemo oslanjati samo na usmena priopćenja pojedinaca s dotičnih govornih područja. Takve slučajeve predstavljaju na primjer: *astal* (mađ. 'stol' > hrv. 'stol određene namjene i funkcije'), *bundaš* (mađ. 'nešto što ima dugu dlaku' > hrv. 'pas dugačke dlake'), *rit* (mađ. 'livada' > hrv. 'močvarni nizinski kraj, često poplavljeno zemljište uz rijeke'), *sara* (mađ. 'dugački, ravno stojeći dio raznih predmeta, biljki, odjeće, itd.' > hrv. 'gornji dio čizme'), *šor* (mađ. 'niz, red nečega' > hrv. 'niz kuća na širokim seoskim ulicama po Slavoniji'), itd.

Drugi su primjeri sužavanja semantičkog polja manje lokalno obojeni (neki su od njih čak doprli do standarda), te mogu predstavljati uobičajenu semantičku adaptaciju putem specijalizacije značenja. Promjene na aksiološkom planu značenja (pejorizacija i ameliorizacija) ovdje su također često prisutne! Primjeri: *čopor* (mađ. 'skupina, grupa' > hrv. 'krdo životinja'), *duda* (mađ. 'pučko puhačko sviralo' > hrv. 'dječje sviralo od šuplje trstike'), *karika* (mađ. 'kolut' > hrv. 'kolutić kao sastavni dio lanca'), *kočija* (mađ. 'kola' > hrv. 'fijaker'), itd.

---

³ Zbog već spomenutog povijesnog i nestandardnog karaktera kontakata hrvatskoga i mađarskog jezika, za realnije ustanovljavanje broja značenja mađarskog modela u prošlosti, umjesto jednojezičnih opisnih rječnika koristili smo se mađarskim etimološkim rječnikom (TESz.).

3. Sekundarna adaptacija – proširenje značenja

Zbog činjenice da su se doticaji između hrvatskog i mađarskog jezika odvijali u dalekoj prošlosti, praćenje razvoja značenja hungarizama nakon njihove integracije u hrvatski (dakle, u sklopu sekundarne adaptacije) također je složenija zadaća nego što je to kod posuđenica iz drugih kontaktnih jezika. Već smo spomenuli da je korpus hungarizama, za razliku od posuđenica iz drugih jezika uključenih u ovo istraživanje, doista jedinstven po svojoj supstandardnosti⁴ — to jest po tome što većina tih riječi ili postoji samo u lokalnim-dijalektalnim izričajima, ili se radi o arhaizmima koji se više i ne koriste. Očigledno je da ti pokazatelji u velikoj mjeri otežavaju uvjerljivo utvrđivanje semantičkog razvoja hungarizama nakon njihove primarne adaptacije, odnosno — u pogledu arhaizama (npr. *dijak*, *aldomaš*, *aldovati*, itd.) o proširivanju značenja više se i ne može govoriti jer je ono ukinuto samim iščezavanjem riječi iz upotrebe.

Činjenica da mađarske posuđenice u velikoj mjeri označavaju nesvakodnevne, pa često i rubne pojmove (npr. *čikoš*, *faćuk*, *huncut*, *pustahija*, *remeta*, *mamlaz*, *šaš*), te se kao takvi rijetko upotrebljavaju, samo po sebi ne otvara velik prostor za dalje modificiranje značenja. Slična je situacija i s onim hungarizmima koji su, doduše, prisutniji u našoj svakodnevnoj jezičnoj upotrebi, ali označavaju pojmove s vrlo uskim opsegom značenja, koji se na temelju svojih konkretnih semantičkih odrednica mogu vrlo precizno opisati (npr. nazivi za pojedina jela: *gulaš*, *sekelji-gulaš*, *palačinka*, ili nazivi za konkretne vrste u životinjskom ili biljnom svijetu: *akacija*, *artičoka*, *cikla*, *đumbir*, *kečiga* itd.). Kod navedenih skupina riječi narav njihova primarnog značenja sužava mogućnost uporabe u prenesenom smislu – to je očito razlog što se eventualna figurativna upotreba tih riječi ne može lako verificirati.

Najtanji sloj hungarizama u hrvatskome čine one posuđenice koje su se ugradile u njegov standardni sloj, a po značenju su općenitijeg karaktera (*kocka*, *lopov*, *bunda*, *gumb*, *karika*, *kip*, *lanac*, *soba* itd.). One su mahom adaptirane prema nultom stupnju semantičke prilagodbe, dakle, izvorno značenje modela u mađarskome uglavnom je u potpunosti preslikano u hrvatski. Daljem se razvoju (proširivanju) značenja kod te skupine hungarizama otvara veći prostor nego kod svih drugih mađarskih posuđenica, a to se temelji (ili će se temeljiti) na mogućnostima figu-

---

⁴ Premda visok stupanj supstandardnosti karakterizira i korpus germanizama, njihov je status ipak drugačiji u odnosu na skupinu hungarizama. Njemačke su nam posuđenice bitno prisutnije u suvremenoj jezičnoj svijesti, kroz činjenicu da se germanizmima obilato služimo u našim svakodnevnim izričajima koji obuhvaćaju i prestižne jezične slojeve (npr. razgovorni stil ili stručni žargon). Mnogi su hungarizmi već i po svojim posebnim značenjskim orijentacijama pozicionirani na perifernim dijelovima hrvatskog leksičkog fonda, dok su germanizmi – označavajući u većoj mjeri svakodnevne pojmove – bliže njegovu središnjem dijelu.

rativnih ili metaforičkih-metonimijskih značenja, što u konačnici određuje pojmovni sadržaj riječi. Stoga se smjerovi sekundarne adaptacije značenja tih hungarizama u hrvatskome mogu podudarati sa smjerovima prirodnog razvoja značenja riječi-modela u jeziku davatelju.

Na temelju dosad iznesenog čini se gotovo očekivanim da iz svojega korpusa hungarizama možemo izdvojiti samo nekoliko primjera kod kojih se pouzdano može ukazati na činjenicu sekundarne adaptiranosti sadržaja. Tu malu skupinu ovdje ilustriramo s dva hungarizma: *gulaš* (mađ. 'tipično mađarsko jelo od govedine i krumpira koje su obično konzumirali čuvari stada', doslovce 'govedar' > hrv. 'jelo od komadića mesa u umaku'); *roštilj* (mađ. 'rešetkasta metalna naprava za pečenje mesa na žaru'; još nekoliko srodnih značenja koja primarnom adaptacijom nisu prenijeta u hrvatski!) > hrv. isto + metonimijski pomak značenja 'meso pečeno na roštilju' (tog potonjeg nema u mađarskome).

Osim do sada razmotrenih kategorija korpus mađarskih posuđenica nudi još nekoliko posebnosti na polju adaptacije značenja prilikom ili nakon preuzimanja, a koje se ne mogu uklopiti u zadane okvire semantičke adaptacije kako je to opisano u *Teoriji jezika u kontaktu* (Filipović 1986).

U nekim slučajevima, preuzimanje mađarskog modela, uz zadržavanje izvornog pojmovnog sadržaja, prati promjena na aksiološkom planu riječi. Dakle, posuđenica – model koji u jeziku davatelju nije imao niti pozitivno niti negativno značenje – u hrvatskom postaje »po vrijednosti obilježeno«, što najčešće znači pejorizaciju. Tu promjenu dobro ilustrira npr. riječ *fela* (usp. u idiomatskom izrazu *svake fele*).

Nadalje, postoje slučajevi da se razlika u značenju modela i replike ne može odrediti niti kao sužavanje niti kao proširenje, a značenjsko je polje hungarizma za veću ili manju nijansu ipak pomaknuto u odnosu na izvornu mađarsku riječ. O takvu modificiranju značenja svjedoče sljedeće posuđenice: *birov* (mađ. 'sudac', nekad 'načelnik sela i manjih naselja' > hrv. 'seoski pozivar, dobošar'), *đilkoš* (mađ. 'ubojica' > hrv. 'vjetrogonja, nevaljalac'), *fićfirić* (mađ. beznačajna osoba koja se želi nametnuti kao značajna > hrv. 'gizdelin, kicoš'), *korov* (mađ. 'suhi, tvrdi bataljak biljki koje ne prezimuju' > hrv. 'beskorisna samonikla biljka koja šteti poljoprivrednoj kulturi').

Prva dva primjera zorno pokazuju kako se predočene promjene značenja mogu kombinirati s promjenama vrijednosnih odnosa prema pojmovnim sadržajima modela i replike: u pogledu *birov* značenje u hrvatskome je manjeg prestiža nego u mađarskome, dok se kod riječi *đilkoš* odvijala eufemizacija značenja.

Također se teško mogu uklopiti u postojeću sistematizaciju primarne i sekundarne adaptacije značenja oni hungarizmi kod kojih se uočava promjena vrste

riječi u odnosu na model, kao i oni u kojih je došlo do metonimijskog prijenosa značenja uz zadržavanje izvorne vrste riječi modela. Promjena vrste riječi odvijala se u morfološkoj adaptaciji mađarskih posuđenica kao što su npr. *cifra* (mađ. pridjev 'ukrašen, nakićen' > hrv. imenica 'ukras, ures'), *beteg* (mađ. 'bolestan' > hrv. 'bolest') ili *bundaš* (mađ. 'krznen, koji ma dugu dlaku' > hrv. 'pas koji ima dugačku dlaku'). Metonimijski pomak značenja još je uočljiviji kod oblika poput *doboš* ili *baguš* u pogledu kojih je značenje 'osoba (koju karakterizira određeni predmet)' prešlo u označavanje 'predmeta (koji karakterizira tu određenu osobu)': *doboš* (mađ. 'bubnjar', nekad 'seoski pozivar s bubnjićem' > hrv. 'mali niski bubanj seoskog pozivara'), *baguš* (mađ. 'osoba koja puši ili žvače loš duhan' > hrv. 'loš duhan domaće proizvodnje').

Iz cjelokupne analize značenjske prilagodbe hungarizama u hrvatskom jeziku očito je da se pri opisu procesa semantičke adaptacije kod većeg dijela mađarskih posuđenica mogu primijeniti načela Filipovićeve teorije jezika u kontaktu, premda se dio hungarizama ne može uklopiti potpuno u okvire spomenute teorije. Također treba napomenuti da posebne sociolingvističke okolnosti kontakata hrvatskog i mađarskog jezika nerijetko otežavaju sasvim točnu rekonstrukciju procesa semantičke adaptacije.

Dragica Dragičević

Policijska akademija — Visoka policijska škola

Avenija Gojka Šuška bb, HR -10000 Zagreb

SEMANTIČKA ADAPTACIJA GERMANIZAMA U HRVATSKOM JEZIKU

1. Uvod

1.1. Povijesne veze hrvatskog s njemačkim jezikom

Prvi ostvareni kontakti hrvatskog s njemačkim jezikom sežu u doba franačkih osvajačkih pohoda⁵ u naše krajeve u VIII. i IX. stoljeću, a nastavljaju se naseljavanja-

---

⁵ Uz utjecaj romanskog idioma duž jadranske obale, njemački je svakako jezik s kojim je stanovništvo ovog prostora bilo u direktnom kontaktu od najstarijeg doba i kroz najduže razdoblje. Jedan od dokaza jest leksem *kralj*, povezan s imenom Karla Velikoga, koje se

njem njemačkih obitelji na opustjela seoska područja i dodjeljivanjem posjeda njemačkom plemstvu nakon provala Tatara u doba Bele IV. (XIII. st.). Njemački se utjecaj širi i jača stvaranjem vojne granice kao obrane pred najezdama Turaka u XVI. stoljeću, kada njemački postaje upravnim i zapovjednim jezikom. Taj se utjecaj intenzivira potpadanjem hrvatskih krajeva pod vlast Habsburške Monarhije u XVIII. stoljeću, te novim doseljeničkim valom, kada početkom XIX. stoljeća zbog protjerivanja protestanata i političkih protivnika iz njemačkih zemalja pod protektoratom Francuskog carstva⁶ dolazi do novog i posljednjeg useljeničkog priljeva.

U doba Austro-Ugarske Monarhije (XVIII.–XIX. st.) njemački se u nekim područjima uvodi kao službeni jezik vojske, sudstva i školstva, čime dobiva status jezika obrazovanog dijela stanovništva koje se i školuje na sveučilištima na njemačkom govornom području (Beč, Graz, München, Berlin). Izravni se dodiri među stanovništvom, pa time i pojačani kulturni utjecaji, odražavaju u posuđenicama koje pripadaju sve većem broju leksičko-semantičkih područja i polja. U to se razdoblje može datirati i velik utjecaj austrijske varijante njemačkog jezika. Uprkos nastojanjima hrvatskih književnika, jezikoslovaca, ali i uglednih političara da materinski jezik, zapostavljan u to doba u školama u korist latinskog i njemačkog, dobije svoj zasluženi status i ukloni iz svog korpusa tuđice, one opstaju u svakodnevnoj upotrebi među stanovništvom.

Nakon izvjesne stagnacije poslije II. svjetskog rata, izazvane političkom situacijom i iseljavanjem velikog broja obitelji njemačkoga porijekla, kontakti s njemačkim jezikom ponovo se uspostavljaju odlaskom naših ljudi na rad u Njemačku. No, vokabular koji donose kući više nema karakter obogaćivanja nekada općeprihvaćenog leksika, nego u najvećem broju slučajeva ostaje na razini *Gastarbeiter-Deutscha*.

1.2. Rasprostranjenost korištenja germanizama

1.2.1. Geografski aspekt

Njemačke posuđenice nisu jednako rasprostranjene na čitavom hrvatskom govornom području, jer je njihovo usvajanje u jezik primatelj, kao i daljnji opstanak

---

zbog Karlove moći koristilo kao opći pojam u smislu »moćni vladar«. Odgovarajuća se riječ iz sjeverozapadnih slavenskih krajeva proširila po cijelom slavenstvu.

⁶ Radi se o njemačkim područjima na lijevoj obali Rajne, koja su na temelju mira sklopljena 1801. u Lunévilleu pripala francuskom carstvu, i o onima na jugu današnje Njemačke. Poslije Napoleonove pobjede kod Austerlitz i Požunskog mira 1805, ta područja ulaze u Rajnski savez (*Rheinbund, Confédération du Rhin* 1805.–1813.); v. *Enciklopedija J LZ* 4, 1968, 591, i 5, 376, te Gesemann 1922.

u njemu, ovisio o vremenu, načinu ostvarenih dodira i trajanju utjecaja njemačkog jezika na određenu zajednicu, o njezinu tipu i načinu života. Tako se s većinom germanizama susrećemo u sjevernoj i sjeverozapadnoj Hrvatskoj te u unutrašnjosti zemlje, premda su u tragovima prisutni i duž Jadranske obale⁷ — od Istre, preko Primorja i Dalmacije do Boke Kotorske, ali se idući prema jugu njihov broj neprestano smanjuje.

1.2.2. Generacijski aspekt

Usprkos kulturno-političkoj situaciji i stavu koji je prema Nijemcima zavladao nakon II. svjetskog rata u čitavoj Europi, kao i utjecajima kojima je hrvatski jezik bio izložen u tom razdoblju (u početku SSSR-a i ruskog jezika, a kasnije engleskog), još se 50-ih i 60-ih godina XX. stoljeća na ulicama gradskih sredina sjeverozapadne Hrvatske (Zagreb, Varaždin, Koprivnica, Karlovac, Požega, Osijek, Vinokovci) mogao čuti razgovor baka i djedova s unučadi, ili ljudi srednje dobi vođen na njemačkom jeziku, a knjižnice s odjelom strane literature imale su široku čitalačku publiku zainteresiranu za izvorna izdanja njemačkih pisaca.

Dakle, postojao je dosta velik krug dvojezičnih govornika, a ne samo jednojezičnih korisnika germanizama kao nazivlja za određene predmete, pojave i stanja. Tragovi tadašnje dvojezične kompetencije odražavaju se i u pseudogermanizmima, koji nemaju svoj model u njemačkom jeziku, nego su nastali slobodnom tvorbom korisnika tog jezika na našim prostorima (*fajngemize, letlampa, mortsezona, oberlažac, prcknedl*).

U vremenu koje je slijedilo njemački jezik polako bivao potiskivan, imao sve manje aktivnih govornika, a korištenje njegova leksika to jest germanizama prelazilo je u privatnu domenu.⁸ Danas su pojedini leksemi — ako ne u upotrebi — ono barem donekle razumljivi, no uglavnom populaciji rođenoj do 60-ih godina XX. stoljeća, dakle onima koji su se susretali s germanizmima u svojim roditeljskim kućama, ali ne i u javnom životu.

---

⁷ Istra, okolica Rijeke: *Fleck* > *fleka* = 'mrlja'; *merken* > *merkati* 'paziti'; *Spaß* > *špaš* = 'užitak, objed'; *Bettler* > *petljjar, pekljar* 'prosjak'; *Standart* > *šandar* 'jarbol zastave' (Tomislav Milohanić 1993); Istra: *Friedhof* > *britjof* 'groblje' (Fučić 1998); Posavina: *untorak* < *Unterrock* 'podsuknja'; Dalmacija: *Sparherd* > *špاهر*.

⁸ Već uspoređivanjem unosa u različitim izdanjima rječnika hrvatskog jezika i rječnika stranih riječi istog autora ili popisa germanizama raznih autora jasno je vidljivo opadanje broja germanizama koji u njima nalaze svoje mjesto kao posuđenice. Usp. npr. Anić 1994, 1998, 2003; Klaić 1977, 1988, Anić–Goldstein 1999, te Schneeweis 1960, Glovacki–Bernardi 1998.

2. Korpus germanizama

Ovaj se rad zasniva na istraživanju korpusa od 2646 natuknica prikupljenih zahvaljujući postojećim rječnicima hrvatskoga jezika (Anić 1994, 1998, 2003; Skok 1971) i rječnicima stranih riječi (Klaić 1977, 1988; Anić–Goldstein 1999), popisima iz radova germanistâ (Schneeweis 1960; Glovacki–Bernardi 1998; Piškorec 1997), a nadopunjen je posuđenicama koje još uvijek žive u govoru dijela stanovnika današnjeg Zagreba.

3. Semantička područja i polja

Velik broj semantičkih područja i polja u kojima se u hrvatskom jeziku javljaju germanizmi objašnjiv je vremenom i povijesnim okolnostima, te različitim društvenim sredinama koje su zbog neujednačenog intenziteta kontakata s njemačkim govornicima u valovima prihvaćale germanizme u svoj idiom.

Drugi važan aspekt je porijeklo doseljenika. Mada svi s »njemačkog govornog područja«, oni predstavljaju dijelove populacije s različitih područja u sastavu današnje Njemačke i Austrije koji sa sobom nisu donosili i prenosili ujednačeni jezik tog doba, nego svoje dijalekte i sociolekte⁹.

Korištenje njemačkog jezika na našim je prostorima bilo — u različitom obliku i razmjeru - istovremeno rašireno među svim slojevima, pa se kao prva gruba podjela sfera u kojima se javljaju germanizmi može naznačiti podjela na selo i grad. Međutim unutar njih se nailazi na podudarnosti leksičkih područja vezanih prvenstveno za domenu materijalne kulture, dok se izrazita razlika ogleđa u gradskom leksiku znanosti i umjetnosti, uprave i pravosuđa to jest na područjima s većom zastupljenošću apstraktnog vokabulara.

S povećanjem broja njemačkog stanovništva i u gradovima i na selu tijekom XVIII. i XIX. stoljeća dolazi do miješanja stanovništva i pojačanih kulturnih utjecaja, čiji odraz predstavljaju posuđenice zastupljene u sve većem broju leksičko-semantičkih područja i polja. Osnovna, već postojeća leksičko-semantička područja obogaćuju svoj korpus, a javljaju se i nova, vezana uz nove sfere života u miješanim zajednicama.

3.1. Osnovna leksičko-semantička područja

Obitelj – oznake srodstva: *Ehepaar* > *epar*; *Schwager* > *šogor*, *švogor*; *Großmutter* > *grosa*; *Tante* > *tantika*; *Onkel* > *onkl*; *Schwester* > *švesterica*; *Schatz* > *šoc*, *šoca*.

---

⁹ Danas uobičajen, ponekad podrugljiv naziv *Švabi*, *Švabe* kao apelativ za sve etničke Nijem-ce, a ne samo nekadašnje doseljenike iz pokrajine Švapske (*Schwaben*).

Gradnja i uređenje stambenog prostora. Građevinski materijal: *Ziegel* > cigla; *Zement* > cement, ciment, cimenat; *Mörtel* > mort, malter; *Schaub* > šopa; *Dachpapier* > dahpapir; *Latte* > letva; *Stock* > štok; *Kachel* > kahla; *Baustelle* > bauštel. Dijelovi kuće: *Giebel* > gibel; *Sockel* > sokl; *Haustor* > haustor; *Geländer* > gelender; *Oberlicht* > oberliht; *Lichthof* > lihtof. Dijelovi stana: *Gang* > ganjk, ganjak; *Vorzimmer* > forcimer; *Halle* > hal, hala; *Küche* > kuhinja; *Speisezimmer* > špajscimer; *Speisekammer* > špajza; *Schlafzimmer* > šlafcimer; *Badezimmer* > badecimer; *Waschküche* > veškuhinja. Instalacije: *Lampe* > lampa; *Sicherung* > ziherung; *Wasserleitung* > vaserlajtung; *Schalter* > šalter; *Stecker* > šteker; *Schmur* > žnora; *Schuko* > šuko. Namještaj: *Möbel* > mebl; *Schrank* > šrank; *Ehebett* > ebet; *Schreibtisch* > šrajptiš; *Feiler* > fajler; *Spiegel* > špigl; *Vorhang* > forang, firang; *Teppich* > tepih; *Decke* > deka; *Blumenständer* > blumenštender; *Waschmaschine* > vešmašina; *Kocher* > koher; *Sparherd* > šparhet, šparet, šporet.

Predmeti svakodnevne upotrebe. Posuđe i pribor: *Reindel* > rajngla; *Becher* > pehar, *Besteck* > beštek; *Schere* > škare, *Säge* > žaga; *Bartwisch* > partviš; *Strick* > štrik; *Model* > modl, -a; *Mörser* > mužar; *Stöpsel* > štopl; *Flasche* > flaša; *Schüreisen* > širajzl; *Mistschaufl* > mišafł, miščafł; *Staubsauger* > (štaub-)zauger; *Bügel(-eisen)* > pegla; *rostfrei* > rostfrei; *wasserdicht* > vaserdiht. Tkanine: *Stoff* > štof; *Samt* > samt; *Plüsch* > pliš; *Barchent* > parhet; *Leinen* > lajnen; *Pelz* > pelc; *Kamelhaar* > kamelhar; *Kammgarn* > kamgarn; *Taft* > taft; *Filz* > filz; *Zugehör* > cugeher; *Seide* > sajda, zajda; *Heftwolle* > heftvol, *Schlingwolle* > šlingvol; *Perlgarn* > perlgarn. Odjeća: *Kleid* > klajda; *Kostüm* > kostim; *Schoss* > šos; *Jacke* > jakna; *Anzug* > ancug; *Hosenrock* > hoznrok; *Hosenträger* > hozntreger; *Bluse* > bluza; *Mantel* > mantl; *Kapuze* > kapuca; *Zopf* > cof; (Roll-, Steh-) *Kragen* > (rol-, šte-)kragn, -a; *Mieder* > mider; *Wäsche* > veš; (Brust-) *Halter* > (brus-)halter; *Schürze* > šircl; (Unter-) *kittel* > (unter-)kikla; *Schleier* > šlajer; (Bade-) *Kostüm* > (bade-)kostim; (Spiel-, Reit-, Bade-) *Hose* > (špil-, rajt-, bade)hoze; *Socken* > sokne; *Strümpfe* > štrumfe, štrimfe; glagoli *häkeln* > heklati, *stricken* > štrikati, *schlingeln* > šlingati; *enden* > endlati; *bordüren* > bordirati, *heften* > heftati; *steppen* > štepati; *stoppen* > štopati; *stärken* > štirkati; *bügeln* > peglati; *ziehen* > cigati; *falten* > faldati. **Obuća:** *Halbschuhe* > halbšue; *Schneeschuhe* > šnešue; *Schlappen* > šlape. **Nakit:** *Schmuck* > šmuk; *Haarnadel* > harnadl; *Schnalle* > šnala; *Spange* > španga; *Ehering* > ering; *Brosche* > broš; *Perlen* > perle; *Reif* > rajf; *Fächer* > feher. **Higijena, dotjerivanje:** *Schminke* > šminka; *Lippenstift* > lipnštift; *Zahnpaste* > canpasta; *Locke* > lokn, -a; *Wellen* > velni; *Wasserwellen* > vaservelni; *Brennschere* > brenškare; *Binde* > (brk-)binda; *Rasierer* > razire; *Rasiermesser* > razirmeser, glagoli: *schminken* > šminkati; *brennen* > brenati; *rasieren* > razirati, *Welle* > velnati; *Locke* > loknati.

Jela, pića i njihovo pripremanje. *Jela:* *Kost* > košta; *Frühstück* > fruštuk, fruštik; *Vorspeise* > foršpajs; *Suppe* > supa; *Zuspeise* > cušpajz; *Eingemachtes* > ajngemahtec/-es;

Schnitzel > šnicl; Rostbraten > rosbraten; Schinken > šunka; Wurst > vuršt; Häring > haringa; Spiegeleier > špiglajer; Nockerl > nokl; Knödel > knedl; Mehlspeise > melšpajz; Strudel > štrudl, -a; Semmel > žemlja; Bretzel > perez; Krapfen > krafni, -a; Gugelhupf > kuglof; Kipfel > kifl, -a; Schlagobers (-sahne, -rahm) > šlag; Schaumschnitte > šamšnita; Schneenockerl > šnenokli; Kaiserschmorren > (kajzer)-šmarn; Busserl > puserl, pusla; Zimmet > cimeti; Kümmel > kinl; Zucker > cuker, cukor, cukar; Geschmack > gešmak; (Fein-, Wein-)Schmecker > (fajn-, vajn-)šmeker. Pića: Himbeersaft > himbersaft; Wermut > bermet; Glühwein > gliovajn; Likör > liker; gemischt (part.perf.) > gemiš; spritzen (vb.) > špricer; Gewürz > gvirc; Most > mošt. Glagoli: kochen > kuhati; dünsten > dinstati; dunsten > dunstati; rösten > restati; backen > pohati; dämpfen > demfati; faschieren > faširati; spicken > špikati; füllen > filati; pressen > prešati; schmecken > šmekati; abschmelzen > apšmalcati; spinnen > špinati.

Gospodarstvo. Posjed: Grundstück > grunt; Platz > plac; Gemeinde > gmajna. Zemljoradnja: Pflug > plug; Dreschmaschine > drešmašina; Lanne > lanac, Vorspann > foršpan. Bilje: Pflanze > flamac; Pelzer > pelcer; Feigel > fajgl; Buchsbaum > bušpan; Himbeer > himber; Grundbirne > krumpir; Kohl > kelj; Kohlrabi > koraba; Zeller (austr.) > celer; Spargel > špargl, -a; Paradeiser(-apfel) > paradajz; Grünzeug > grincajz; Lorbeer > lorber. Pribor: Tiegel > tegl, -a; Schwefel > švefl, švepl, -o; Presse > preša. Glagoli: pflanzen > flancati; Pelzer > pelcati; pressen > prešati; dreschen > drešati; Most > moštati; sägen > žagati. Stočarstvo: Stall > štala; Mähre(-stube) > marva; Streu > štraja.

Obrt, trgovina i promet. Obrt: Meister > majstor; Zeche(+) > ceh; Schneider > šnajder, Tischler > tišlar; Schuster > šuster; Spengler > špengler; Herrichter > herihter; Schlosser > šloser; Zimmermann > cimerman; Schneiderei > šnajderaj; Selchkammer > selh, -eraj; Fleischwagen > flajšvagn. Pribor: Hobelbank > hobelpank; Drehbank > drepank; Zollstock > colštok; Schere > škare; Schraube > šaraf; Stift > štift; Schraubenzieher > šrafnciger; Waage > vaga; Gewicht > gvih. Promet: Zug > cug; Fahrkarte > farkarta; Schiffskarte > šifkarta; Gepäck > gepek; Koffer > kofer, kufer; Reise > rajzanje; Reisefieber > rajzefiber. Glagoli: hobeln > hoblati; löten > lotati; schleifen > šlajfati; drehen > drejati; zahlen > caltati; fahren > farati, furati; vorfahren > forfarati; reisen > rajzati.

Običaji i društveni kontakti: Fasching > fašnik, Larve > larfa; Perücke > perika; Zauberei > coprija; (Masken-)Ball > (maskn-)bal; Walzer > valcer; Tanz > tanc, tanac, tanec; Schliff > šlif; Bussi > pusa; Deckmantel > dekmantl; Kupplerei > kupleraj; Spott > špotanje; Schwindler > švindler. Glagoli: Hof machen > hofirati; schmeicheln > šmajhlati; spazieren > špacirati, špancirati; maskieren > maskirati (se).

Crkva: Pfarrhof > farof; Kirchenmesse > kirmes/kermes; Kirchenweihe > kirvaj; Orgel > orgulje; Kloster > kloštar; Lutheraner > luteran.

Uprava i pravosuđe: *Beamte* > *beamter*; *Stempel* > *štambilj*; *Galgen* > *galge*; *Pranger* > *pranger*; *Steuer* (*stiura*) > *štibra*; *Buchhalter* > *buhalter*.

Vojska: *Gewehr* > *gevera*; *Panzer* > *pancer*, *pancerica*; *Marsch* > *marš*; *Kugel* > *kugla*; *Lieferant* > *lifrant*; *Schanze* > *šanac*; *Lager* > *logor*; *Kaserne* > *kasarna*; *Losungswort* > *lozinka*; *Führer* > *firer*. Glagoli: *mustern* > *muštrati*.

Škola i školski pribor: *Reissfeder* > *rajsfeder*; *Reisnadel* > *rajsnedl*; *Rechenschieber* > *rehnšiber*; *Bleistift* > *blajštift*; *Schultasche* > *šultaška*; *Linier* > *lenjir*; *Spielschule* > *špilšul*; *Streber* > *štreber*; *Rednerpult* > *rednerpult*; *Scharteke* > *šalabahter*; *Füllfeder* > *filfeder*. Glagoli: *streben* > *štrebati*; *büffeln* > *biflati*; *schreiben* > *šrajbati*; *zeichnen* > *zacajhnati*.

Umjetnost. Književnost i scenska umjetnost: (*Dreh-*)*Bühne* > (*dre-*)*bina*; *Rolle* > *rola*; *Einakter* > *ajnakter*; *Vorspiel* > *foršpil*; *Schminke* > *šminka*; *Schlagwort* > *šlagvort*. Glazba: *Leitmotiv* > *lajtmotiv*; *Auftakt* > *auftakt*; *Notenheft* > *notnheft*; *Konzert* > *koncert*; *Klavier* > *klavir*; (*Fliegel-*)*Horn* > *horn*, *-a*; *Blechmusik* > *plehmuzika*; *Kapell-*, *Tanzmeister* > *kapel-*, *tancmajstor*. Glagoli: *stimmen* > *štimati* (instrument); *musizieren* > *muzicirati*. Likovne umjetnosti: *Pinsel* > *penz*, *pinzl*; *Farbe* > *farba*; *Rahmen* > *rama*; *Aufstrich* > *aufstrij*; *Stoffelei* > *štafelaj*; *Schatten* > *šatiranje*, *šatirung*; *Büste* > *bista*. Glagoli: *Schatten* (sb.) > *šatirati*; *malen* > *malati*, *maljati*; *Grund* > *grundirati*.

Tehnika: *Schwung* > *švung*; *Gas* > *gas*; *Getriebe* > *getriba*; *Kühler* > *kiler*; *Bremse* > *bremza*; *Kupplung* > *kuplung*; *Schaltung* > *šaltung*; *Vergaser* > *fergazer*; *Seil* > *sajla*; *Radkappe* > *ratkapa*; *Stoßdämpfer* > *štosedmfer*; *Blinker* > *blinker*; *Zündspule* > *cinšpula*; *Lausprecher* > *lautšpreher*. Glagoli: *schrauben* > *šrafiti*; *schalten* > *šaltati*; *saugen* > *saugati*; *anlassen* > *anlasati*; *einstecken* > *uštekati*; *schleifen* > *šlajfati*.

4. Formiranje replika — tipovi adaptacije

Germanizmi su u današnjem hrvatskom jeziku zastupljeni trima vrstama riječi – imenicama, glagolima i pridjevima, čije su se replike oblikovale različitim stupnjevima morfološke, ortografske, fonološke i semantičke adaptacije¹⁰.

Daljnji će tekst ukratko prikazati načine adaptacije njemačkih modela u hrvatskom jeziku na semantičkoj razini. Analiza pokazuje da su sve posuđenice prije uklapanja u jezik primatelj prošle različite stupnjeve adaptacije, i to:

PRIMARNU ADAPTACIJU, koja podrazumijeva

1. nultu semantičku ekstenziju — izostanak promjene u značenju replike u odnosu prema značenju modela, i

---

¹⁰ Filipović 1986.

2. suženje značenja modela u broju i/ili polju na jedno specifično značenje replike, te

SEKUNDARNU ADAPTACIJU, koja obuhvaća proširenje značenja u broju i/ili u polju, te podrazumijeva potpuno uklapanje posuđenice u leksički sustav hrvatskog jezika.

Taj su tip adaptacije prošle i replike oblikovane elipsom, metaforom ili metonimijom koje nerijetko iskazuju nemogućnost točnog razgraničenja tj. predstavljaju neku vrstu mješovitih kategorija.

4.1. Primarna adaptacija

U trenutku uključivanja u jezik primatelj sve su posuđenice ušle u proces primarne adaptacije, prenoseći pri tome samo jedno ili manji broj značenja modela, pri čemu se uglavnom uvijek održala izvjesna veza s izvornim značenjem.

4.1.1. Nulta ekstenzija

Replike zadržavaju jednako značenje/ili značenja modela.

<i>model</i>	<i>replika</i>	<i>značenje</i>
<i>Auftakt</i>	<i>auftakt</i>	uvodni takt u glazbenom djelu; uvod
<i>Bohrer</i>	<i>borer</i>	svrdlo, bušilica
<i>Bühne</i>	<i>bina</i>	pozornica
<i>Fach</i>	<i>fah</i>	pretinac, struka
<i>Fecher</i>	<i>feher</i>	lepeza
<i>Feder</i>	<i>feder</i>	metalno ili ptičje pero, te pero za pisanje
<i>Leitmotiv</i>	<i>lajtmotiv</i>	osnovna tema (glazb.), nit-vodilja
<i>Pech</i>	<i>peh</i>	smola; nezgoda, nesreća
<i>Pinsel</i>	<i>penzl, pinzl</i>	kist
<i>Riemen</i>	<i>remen</i>	pojas – kožni, od tkanine
<i>Schank (+)</i>	<i>šank</i>	vrsta stola, površine za prodaju pića
<i>Schuft</i>	<i>šuft</i>	ništarija, varalica, nečasna osoba
<i>Spannung</i>	<i>španunk</i>	napetost
<i>Zug</i>	<i>cug, cuk</i>	vlak, potez

4.1.2. Suženje broja značenja

<i>model</i>	<i>značenje</i>	<i>replika</i>	<i>značenje</i>
<i>Ball</i>	lopta, plesna svečanost	<i>bal</i>	plesna svečanost
<i>Band</i>	traka; pogonski remen; metalni držač vrata ili prozora	<i>pant</i>	metalni držač vrata
<i>Besteck</i>	pribor za jelo, kirurški pribor	<i>beštek</i>	pribor za jelo
<i>Futter</i>	životinjska hrana; podstava odjeće	<i>futer</i>	podstava odjeće
<i>Pflaster</i>	pločnik; ljekovita »naljepnica«	<i>flaster</i>	ljekovita »naljepnica«
<i>Schicht</i>	sloj, radna smjena	<i>šihla</i>	radna smjena
<i>Schnitt</i>	rez, porezotina; kraj	<i>šnit</i>	kraj
<i>Schoß</i>	krilo, vagina; dio haljine, ženskih hlača oko bokova	<i>šos</i>	suknja
<i>Sicherung</i>	osiguranje, zaštita; u složenicama – dio koji sprečava odvajanje nekog dijela na stroju ili prekida dovod struje kod preopterećenja	<i>ziherung</i>	el. osigurač
<i>Sitz</i>	mjesto za sjedenje, sjedalo (u kinu, kazalištu); sjedište (ustanove, poduzeća)	<i>zic</i>	sjedalo u automobilu
<i>Träger</i>	naramenica, nositelj; nosivi građevinski element	<i>treger</i>	naramenica
<i>Zirkel</i>	šestar; krug; figura u jahanju; osobe koje se redovito susreću zbog određene svrhe	<i>cirkl</i>	šestar; kružok; uži krug ljudi povezanih istim interesom

4.1.3. Suženje polja značenja

<i>model</i>	<i>značenje</i>	<i>replika</i>	<i>značenje</i>
<i>Büschel</i>	grmić, smotuljak kose, snop (geom.)	<i>pušl</i>	stručak cvijeća; vezica (zeleni)
<i>Tempel</i>	hram	<i>templ</i>	sinagoga
<i>Tiegel</i>	glineni lonac	<i>tegl, -a</i>	(zemljani) lonac za cvijeće

Nerijetko se nailazi na replike s istovremenim suženjem u oba aspekta, kao na primjer:

<i>model</i>	<i>značenje</i>	<i>replika</i>	<i>značenje</i>
<i>Schlüpfer</i>	navlaka, gaćice	<i>šlifer</i>	navlaka za poplun

4.2. Sekundarna adaptacija

Sekundarna adaptacija pretpostavlja promjenu značenja replike tijekom duže i učestale upotrebe i potpuno uklapanje u jezik primatelj.

4.2.1. Proširenje broja značenja

<i>model</i>	<i>značenje</i>	<i>replika</i>	<i>značenje</i>
<i>Weste</i>	prsluk	<i>vesta</i>	pleteni, najčešće vuneni kratki kaputić
<i>Freier</i>	prosac; obožavatelj; klijent prostitutke	<i>frajer</i>	(žarg.) momak; neozbiljan muškarac ili onaj tko se pravi važan
<i>Platz</i>	trg, mjesto (sjededeće, stajaće) lokacija	<i>plac</i>	trg; zelena tržnica; gradilište

4.2.2. Proširenje polja značenja

<i>model</i>	<i>značenje</i>	<i>replika</i>	<i>značenje</i>
<i>Schwabe</i>	stanovnik pokrajine Schwaben	<i>švabo</i>	naziv za Nijemca
<i>Schwärzer</i> (austr.)	krijumčar	<i>švercer</i>	krijumčar; osoba koja se nečim koristi na nedozvoljen način

Skupini replika koje su prošle sekundarnu adaptaciju pripadaju i one na stale elipsom, metaforičkom ekstenzijom i metonimijom.

4.2.3. Elipsa

Ovdje treba napomenuti da je ponekad teško ustanoviti izvorni oblik, jer su se replike oblikovale u različitim razdobljima iz modela (vjerojatno različitim narječja) i njemačkog jezika i njegove austrijske varijante koji su također doživljavali promjene.

Utvrđene su dvije mogućnosti oblikovanja replike, i to:

a) iz osnovne riječi (*Grundwort*), na primjer: *Stock* (*Spazierstock* : *Fensterstock*) > hrv. *štok* 'štap, prozorski okvir';

b) iz odrednice (*Bestimmungswort*), na primjer: *Zimmerfreund* > hrv. *cimer* = u studentskom govoru 'kolega s kojim se dijeli ista soba, stan';

Svojevrsnu zanimljivost predstavlja javljanje iste eliptične replike nastale od različitih modela, kao na primjer: *Schlag* (*Schlagsahne* : *Herzschlag*) > hrv. *šlag* 'slatko tučeno vrhnje, ali i srčani/moždani udar'. Ta pojava izaziva bitne promjene u semantičkom polju.

<i>model</i>	<i>značenje</i>	<i>replika</i>	<i>značenje</i>
<i>Bügel(-eisen)</i>	glačalo; savinuta drška;	<i>pegla</i>	glačalo
<i>Gepäck(-raum)</i>	prtljaga	<i>gepek</i>	prtljažnik u automobilu
<i>Grund(-stück)</i>	zemljište	<i>grunt</i>	zemljište
<i>Londoner (Stange)</i>	vrsta kolačića od oraha	<i>londoner</i>	vrsta kolačića s orasima
<i>Schlag (-obers, -sahne, -rahm)</i>	tučeno slatko vrhnje	<i>šlag</i>	tučeno slatko vrhnje
<i>Schwarz (-handel)</i>	nedozvoljena, ilegalna trgovina	<i>šverc</i>	nedozvoljena, ilegalna trgovina («na crno»)
<i>Wechsel(-jahre)</i>	(godine) promjena	<i>veksl</i>	klimakterij
<i>Zimmer(-freund)</i>	kolega u sobi	<i>cimer</i>	kolega u studentskoj sobi
<i>(Back-)rohr</i>	cijev	<i>ror, rol</i>	pećnica
<i>(Kaiser-)schmarrn (austr.)</i>	vrsta slatkog jela	<i>šmarn</i>	vrsta slatkog jela; sitnica nevažna stvar
<i>(Lippen-)stift</i>	rumenilo za usne	<i>štift</i>	rumenilo za usne;
<i>(Fenster-, Tür-, Spazier-)stock</i>	prozorski okvir ili okvir vrata	<i>štok</i>	prozorski ili okvir vrata

4.2.4. Metaforička ekstenzija

Metaforička se ekstenzija odražava u prenesenom značenju replike:

<i>model</i>	<i>značenje</i>	<i>replika</i>	<i>značenje</i>
<i>Klicker</i>	staklena kuglica kao igračka	<i>kliker</i>	imati k. – 'biti dosjetljiv'
<i>Schminke</i>	kozmetičke potrepštine za uljepšavanje lica	<i>šminka</i>	potrepštine za uljepšavanje lica; pretjerano isticanje u želji za dopadanjem
<i>Schmuggler</i>	krijumčar	<i>žmukler</i>	osoba koja se hoće okoristi na tuđi račun

4.2.5. Pejorizacija

<i>model</i>	<i>značenje</i>	<i>replika</i>	<i>značenje</i>
<i>Bürger</i>	građanin	<i>purger</i>	malograđanin, sitničav čovjek
<i>Greißler</i>	trgovac-sitničar	<i>grajzler</i>	čovjek koji gleda samo svoj interes
<i>Schatz</i>	blago, skupocjenost; najdraži, -a kod oslovljavanje iz milja	<i>šoc, -a</i>	ljubavnik, -ica, preljubnik, -ica
<i>Wirtshaus</i>	gostionica	<i>bircuz</i>	zapuštena gostionica, često na lošem glasu
<i>Lutheraner</i>	pristaša Lutherovih reformi crkve	<i>luteran</i>	nevjernik

4.2.6. Metonimija

Tijekom sekundarne adaptacije katkada dolazi do promjene vlastitih imena u opće imenice:

<i>model</i>	<i>značenje</i>	<i>replika</i>	<i>značenje</i>
Hubertus	svetac — zaštitnik lovaca	hubertus	nepromočiva vunena tkanina; kaput od takve tkanine
Pisching	prezime bečkog slastičara	pišinger	vrsta čokoladnog kolača
Baedeker (Karl)	autor putnih vodiča	bedeker	tiskani turistički vodič

5. Njemački kao jezik-posrednik

Mnogi su današnji *internacionalizmi* ili *europaizmi* ušli u hrvatski jezik zahvaljujući njemačkom kao jeziku posredniku, koji u vrijeme njihovog usvajanja — kao ni hrvatski — nije imao vlastite lekseme za izražavanje određenog pojma, a održavao je intenzivne političke i kulturne kontakte s Italijom i Francuskom. Ti su leksemi ušli u hrvatski već prethodno adaptirani u njemačkom jeziku te su dodatno u hrvatskom prošli primarnu semantičku adaptaciju — najčešće nultu ekstenziju, što je i razumljivo, ako se ima na umu da se često radilo o egzaktnom leksiku znanosti i umjetnosti kojim se koristio obrazovani dio populacije.

Ta je vrsta posuđenica predstavljala uz to i svojevrsan način iskazivanja pripadnosti određenom kulturnom krugu, pa je njihovo korištenje služilo i ostvarenju prestiža u široj jezičnoj zajednici.

<i>model</i>	<i>replika</i>
<i>Banknote</i> (< tal. <i>banconota</i>)	<i>banknota</i>
<i>Bankrott</i> (< tal. <i>bancarotta</i>)	<i>bankrot</i>
<i>Bilanz</i> (< tal. <i>bilancio</i>)	<i>bilanca</i>
<i>Fakultät</i> (< lat. <i>facultas, -atis</i>)	<i>fakultet</i>
<i>Kantine</i> (< tal. <i>cantina</i>)	<i>kantina</i>
<i>Kavalier</i> (< tal. <i>cavaliere</i>)	<i>kavalir</i>
<i>Kloster</i> (< lat. <i>claustrum</i>)	<i>kloštar</i>
<i>Spalier</i> (< tal. <i>spaliera</i>)	<i>špalir</i>

6. Zaključak

Obrađeni je korpus germanizama u hrvatskom jeziku zanimljiv sa sociolingvističkog stanovišta, jer obuhvaća velik broj različitih leksičkih područja, polja i potpolja: od kućanstva, poljodjeljstva i obrta, društvenih odnosa općenito, preko tehnike, do znanosti i umjetnosti. Leksička područja, tip i stupanj adaptacije modela koji su ovisili o vremenu prihvaćanja, pripadnosti govornika društvenom odnosno kulturnom krugu, stupnju njihova obrazovanja, interesima i potrebama — dokazuju korištenje njemačkog jezika u širokim slojevima društva i ukazuju na raznolikost izravnih dodira hrvatskog s njemačkim jezikom kroz duže razdoblje.

Usprkos danas sve intenzivnijim odnosima s Njemačkom i čitavim njemačkim govornim područjem i mogućnostima kontaktiranja s izvornim govornicima njemačkog jezika na različitim razinama, vrlo se rijetko nailazi na nove germanizme, dok se stari svrstavaju u dijalektizme i polako gube.

Svojevrsan kuriozitet predstavlja činjenica da se zanemariv broj germanizama koje u novije vrijeme s njemačkog govornog područja donose naši iseljenici, i opet — kao i u doba najranijih kontakata s njemačkim — odnosi na sferu obiteljskog života ili rada (najčešće manualnog). Kao primjer mogu poslužiti replike *bauštel* <

mačkog jezika na različitim razinama, vrlo se rijetko nailazi na nove germanizme, dok se stari svrstavaju u dijalektizme i polako gube.

Svojevrsan kuriozitet predstavlja činjenica da se zanemariv broj germanizama koje u novije vrijeme s njemačkog govornog područja donose naši iseljenici, i opet – kao i u doba najranijih kontakata s njemačkim – odnosi na sferu obiteljskog života ili rada (najčešće manualnog). Kao primjer mogu poslužiti replike *bauštel* < *Baustelle*, *urlab* < *Urlaub*, *šuko* < *Schuko* i sl., koje nameću zaključke o načinu života i životnom okruženju njihovih korisnika.

Primjenjujući metodologiju analize adaptacije posuđenica na semantičkoj razini (Filipović 1986), možemo zaključiti da se najveći broj replika oblikovao nul-tom ekstenzijom i elipsom.

Lelija Sočanac

Zavod za lingvistička istraživanja HAZU

Ante Kovačića 5, HR-10000 Zagreb

SEMANTIČKA ADAPTACIJA TALIJANIZAMA U HRVATSKOM JEZIKU

1. Uvod

Dodiri između hrvatskog jezika i romanskih idioma sežu u doba najranije hrvatske povijesti na istočnoj obali Jadrana, kada u ranom srednjem vijeku slavenski doseljenici dolaze u dodir s varijantama dalmatskog koje se su se govorili starosjedioci u gradovima bizantske Dalmacije: Krku, Rabu, Osoru, Zadru, Trogiru, Splitu, Dubrovniku i Kotoru. Do hrvatsko-romanske simbioze dolazi vrlo rano, čime gradske obitelji postaju velikim dijelom dvojezične, a hrvatski sve više preuzima ulogu jezika obitelji. Različite varijante dalmatskoga postupno izumiru dijelom uslijed slavenske etničke dominacije, a prvenstveno pod pritiskom srodnog romanskog idioma – mletačkog, čija važnost raste kao rezultat mletačke ekspanzije na Mediteranu. Poslije razdoblja dugotrajnih hrvatsko-mletačkih sukoba slijede četiri stoljeća neprekinute mletačke vlasti tijekom kojih mletački funkcionira u Istri i Dalmaciji kao jezik vladajućih slojeva i uprave, a ima i ulogu *lingue franche* kao jezik trgovine i plovidbe na Mediteranu. Uslijed svakodnevnih komunikacijskih potreba na različitim razinama, velik broj venecijanizama ulazi u mjesne govore. Semantička polja kojima te posuđenice pripadaju vezana su uz

na dubrovački idiom znatan utjecaj izvršio firentinski, uključujući *fiorentino illustra* kao jezik obrazovanog sloja, ali i *fiorentino volgare* s kojim Dubrovčani dolaze u dodir uslijed svojih trgovačkih veza sa središnjom Italijom. Uz dominantan utjecaj toskanskog, u dubrovačkom se može naći i pokoja posuđenica iz južnotalijanskih govora, budući da je Republika imala jake trgovačke veze i s tim dijelom Italije. Dubrovački talijanizmi vrlo često označavaju apstraktne pojmove, osjećaje, interpersonalne i rodbinske odnose, te osobne karakteristike s jedne strane, dok su s druge vezani uz domene svakodnevnog života, kuće, predmeta za svakodnevnu uporabu, hranu, piće i slično.

Primorski su gradovi oduvijek bili mjesta susreta govornika različitih jezika te ih je karakterizirao visok stupanj dvojezičnosti, dok je ruralna sredina uglavnom bila jednojezična. Utjecaj talijanskog širio se u dva smjera: horizontalno od grada prema selu i vertikalno od viših društvenih slojeva prema nižima. Talijanski ostaje prisutan u primorskoj Hrvatskoj i poslije pada Venecije, tijekom razdoblja Napoleonove i austrijske vlasti, a postupno se gubi tijekom dvadesetog stoljeća, zadržavajući se jedino u pograničnim područjima (Istra). Brojni talijanizmi i dalje su prisutni u mjesnim govorima, kao simboli lokalnog identiteta.

Tijekom devetnaestog stoljeća, uz intenziviranje hrvatskih standardizacijskih procesa, javlja se sve veća potreba za terminologijama različitih struka. Uz sva puristička nastojanja pri stvaranju hrvatskih termina, leksičke su se praznine nerijetko popunjavale i preuzimanjem posuđenica iz drugih jezika, uključujući talijanski. U to doba talijanske posuđenice ulaze u jezike koji su se govorili na području nekadašnje Habsburške Monarhije posredstvom Beča, pri čemu su vidljivi tragovi njemačkog posredništva. Ti su se talijanizmi velikim dijelom zadržali u standardnom hrvatskom jeziku i najvećim su dijelom vezani uz glazbu, umjetnost, književnost, trgovinu i bankarstvo, elemente talijanske kulture i civilizacije. U novije su doba uglavnom vezani uz modu i kulinarstvo. Mnogi imaju status internacionalizama budući da se mogu naći i u drugim europskim jezicima.

Metodologiju analize adaptacije posuđenica na semantičkoj razini opisanu u uvodnome dijelu ovoga članka (Filipović 1986) primijenit ćemo u tekstu koji slijedi. Analiza se uglavnom temelji na korpusu talijanizama u standardnom hrvatskom jeziku koji su preuzeti iz rječničkih izvora (Anić 1998; Anić–Goldstein 1999; Klaić 1977). Radi usporedbe uključeni su i neki primjeri iz korpusa dubrovačkih talijanizama koji se temelji prvenstveno na dubrovačkoj dramskoj književnosti u rasponu od XVI. do kraja XIX. stoljeća (v. Sočanac 2004).

2. Primarna adaptacija

Sve posuđenice, bez obzira na pripadnost semantičkim poljima, prolaze kroz proces primarne adaptacije koju karakterizira bilo zadržavanje jednakog broja značenja modela ili suženje značenja. Broj značenja modela preuzet je iz talijanskih jednojezičnih rječnika (Zingarelli 1995; Devoto–Oli 1979).

2.1. Nulta semantička ekstenzija

Nulta se semantička ekstenzija javlja kada značenje replike u potpunosti odgovara značenju modela (Filipović 1986:161). To je najčešće slučaj kada model ima samo jedno ili manji broj značenja od kojih se sva prenose u jezik primatelj. Taj smo stupanj semantičke adaptacije nadalje podijelili na dvije skupine prema broju značenja modela: 1) model koji ima samo jedno značenje, i 2) model koji ima više značenja, od kojih su sva preuzeta u jezik primatelj. Ovdje bismo mogli dodati da prema tome pristupu broj značenja ovisi o stupnju analitičnosti rječničkih definicija u korištenim izvorima.

2.1.1. Model s jednim značenjem

U standardnom hrvatskom jeziku uvelike prevladava prva skupina (model koji ima samo jedno značenje), što se može objasniti činjenicom da većina posuđenica pripada nazivlju različitih struka, koje je najčešće jednoznačno, ili specifičnim elementima talijanske kulture i civilizacije. Navest ću nekoliko primjera razvrstanih (po abecedi) prema semantičkim poljima:

Elementi talijanske kulture i civilizacije: *feragosto* < *ferragosto* 'razdoblje godišnjih odmora u Italiji polovicom kolovoza'.

Glazba: *belkanto* < *belcanto* 'pjevanje koje odgovara tradicionalnim kanonima koji zahtijevaju dobru intonaciju, izražajnost i virtuoznost izvedbe'; *kantautor* < *cantautore* 'pjevač koji je ujedno autor glazbe i teksta'; *klavičembalo* < *clavicembalo* 'prvotni tip glasovira'; *stradivari* < *stradivario* 'violina koju je izradio A. Stradivari'.

Igre: *tombola* < *tombolo* 'vrsta igre na sreću'.

Jela i pića: *gorgonzola* < *gorgonzola* 'vrsta mekog, vrlo pikantnog sira s gljivicama plijesni'; *mortadela* < *mortadella* 'velika salama od mljevene svinjetine s komadićima slanine i raznim začinima'; *rižoto* < *risotto* 'pirjana riža začinjena na razne načine i s raznim dodacima'.

Književnost: *commedia dell'arte* 'pučka komedija u kojoj sudjeluju tipične maske i temelji se na improvizaciji', *pirandelizam* < *pirandellismo* 'smjer u književnosti, prvenstveno kazalištu, po uzoru na L. Pirandella'; *sonet* < *sonetto* 'pjesma od četrnaest stihova'.

More i plovila: *fregata* < *fregata* 'vrsta ratnog broda'; *laguna* < *laguna* 'plitki zaljev odvojen od pučine pješčanim sprudom'; *marina* < *marina* 'lučica za jahte i sl. s pratećim uslužnim i ugostiteljskim objektima'; *nostromo* < *nostromo* 'vođa palube'; *regata* < *regata* 'natjecanje u veslanju, jedrenju i sl.'; *sandolina* < *sandolino* 'mali čamac na vesla za jednu ili dvije osobe'.

Odjeća: *dolčevita* < *dolcevita* 'pulover s visokim ovratnikom koji prianja uz vrat'.

Ratna tehnika: *granata* < *granata* 'artiljerijsko tane punjeno eksplozivom'.

Trgovina, novac: *rinfuza* < *rinfusa* 'roba bez ambalaže, u rasutom stanju, otvorena roba'; *cekin* < *zecchino* 'venecijanski dukat, zlatnik'.

Umjetnost: *barok* < *barocco* 'stil europske umjetnosti od kraja XVI. do polovice XVIII. stoljeća čije su značajke nemirni oblici, jaki kontrasti svjetla i sjene, bogatstvo i kićenost'; *bijenale* < *biennale* 'umjetnička priredba koja se održava svake druge godine'; *sfumato* < *sfumato* 'slika blagih prijelaza tonova'.

Znanost i tehnologija: *galvanometar* < *galvanometro* 'uređaj za mjerenje jačine galvanske struje'.

Ostalo: *kampanilizam* < *campanilismo* 'pretjerana ljubav prema rodnom kraju, lokalni patriotizam'.

Dubrovački talijanizmi pripadaju bitno drugačijim semantičkim poljima, pri čemu se uočava velik broj posuđenica koje označavaju apstraktne pojmove. Te posuđenice slijede iste osnovne načine adaptacije pri čemu model u sljedećim primjerima ima samo jedno značenje koje se prenosi na repliku:

Interpersonalni odnosi: *barufa* < *baruffa* 'bučna svađa'; *konsentimenat* < *consentimento* 'pristanak, sporazum'; *matrimonij* < *matrimonio* 'brak'; *tradimenat* < *tradimento* 'izdaja'.

Osobne karakteristike: *abjet* < *abietto* 'vrijedan prezira, podao'; *ambicioz* < *ambizioso* 'častoljubiv, slavaljubiv'; *astut* < *astuto* 'lukav, domišljat'; *perfid* < *perfido* 'podao, zloban'.

Predmeti za svakodnevnu uporabu: *bjankarija* < (ven.) *biancaria* 'rublje'; *kušin* < *cuscino* 'jastuk'; *obilja* < *mobilia* 'namještaj'; *skaldalet* < *scaldaletto* 'grijalica za krevet'.

Tip osobe: *adulatur* < *adulatore* 'laskavac'; *avarun* < *avarone* 'škrtac'; *birikin* < *birichino* 'vragolan, obješenjak'; *impostur* < *impostore* 'varalica, lupež'; *sekatur* < *seccatore* 'gnjavator, zanovijetalo'.

2.1.2. Model s više značenja

Skupina posuđenica u standardnom hrvatskom koje su preuzele više od jednog značenja modela znatno je manja; u najvećem broju slučajeva radi se o preuzimanju modela koji ima dva ili najviše tri značenja. Najprije ćemo navesti pri-

mjere modela s dva značenja koja se prenose na repliku iz korpusa standardnog jezika:

Elementi talijanske kulture i civilizacije: *gibelin* < *ghibellino* 1. 'pristaša nje-mačkih careva iz vladarske kuće Hohenstaufovaca, a protiv bavarskih vladara', 2. 'pristaša svjetovne vlasti i protivnik papinskih teokratskih pretenzija u sred-njovjekovnoj Italiji'.

Glazba: *kantata* < *cantata* 1. 'pjesma uz pratnju orkestra', 2. 'velika vokalno-instrumentalna kompozicija za soliste, ansamble i zborove'; *duo* < *duo* 1. 'sklad-ba za dva glasa ili glazbala' 2. 'pjevanje ili sviranje udvoje; duet'; *sopran* < *soprano* 1. 'najviši dječji i ženski glas'; 2. 'pjevačica koja pjeva sopran'.

Likovna umjetnost: *akvarel* < *acquarello* 1. 'slikarska tehnika u kojoj se koriste vodene boje', 2. 'slika izrađena tom tehnikom'; *akvatinta* < *acquatinta* 1. 'način tiskanja pri kojemu kiselina djeluje preko praha, stvarajući efekt *chiaroscuro*', 2. 'otisak ostvaren takvom tehnikom'; *terakota* < *terracotta* 1. 'pečena glina'; 2. 'predmet od pečene gline'.

Političke doktrine: *makjavelizam* < *machiavellismo* 1. 'politička doktrina i pra-ksa prema kojima su sva sredstva dopuštena da bi se došlo do cilja', 2. 'nelojalni postupci, beskrupuloznost i lukavost, osobito u politici'.

Ostalo: *diletant* < *dilettante* 1. 'osoba koja se bavi nekom djelatnošću samo iz zadovoljstva, bez težnje ili obveze da ostvari određenu stručnu razinu ili vrijed-nost', 2. 'nestručnjak koji sebi umišlja da djeluje ili prosuđuje sa stručnom kom-petencijom'.

U dubrovačkome je korpusu broj posuđenica nastalih prema modelu s više značenja veći, a veći je i broj preuzetih značenja. Primjeri koji slijede ilustriraju preuzimanje oba značenja modela:

Interpersonalni odnosi i društvena interakcija: *asens* < *assenso* 1. 'izraz volje treće osobe koji potvrđuje valjanost zakonskog akta, 2. 'pristanak, odobrenje'; *aversarij* < *avversario* 1. 'neprijatelj, protivnik'; 2. 'suprotna stranka u parnici'; *kontratat* < *contrattare* 1. 'ugovoriti kupnju, prodaju i sl.', 2. 'dogovoriti se'; *lit* < *lite* 1. 'parnica', 2. 'svađa'.

Osobine: *avenenat* < *avvenente* 1. 'ljubak' 2. 'lijepa ponašanja, pristojan'; *kuriozitat* < *curiosità/curiositate* 1. 'radoznalost, znatiželja'; 2. 'neobičnost, čudno-vatost'; *dizinvoltura* < *disinvoltura* 1. 'otvorenost' 2. 'drskost'; *dženerozitat* < *generosità/generositate* 1. 'velikodušnost', 2. 'darežljivost'; *prudenat* < *prudente* 1. 'mudar, razborit'; 2. 'oprezan'.

Zanimanja: *avokat* < *avvocato* 1. 'odvjetnik', 2. 'zaštitnik, osoba koja nekog za-govara'; *barbifier* < *barbiere* 1. 'brijač', 2. '»kirurg« niske razine.'

Primjera preuzimanja **tri i više značenja** modela u standardnom je hrvatskom vrlo malo. Navest ću ih nekoliko, uz napomenu da jedna posuđenica katkada pri-

pada različitim semantičkim poljima; klasifikacija se u tom slučaju temelji na osnovnom značenju:

Glazba: *frotola* < *frottola* 1. 'vokalna polifona skladba pučkog karaktera, popularna u sjevernoj Italiji u XIV. i XV. stoljeću', 2. 'šaljiva pjesma', 3. 'izmišljotina'.

Ratna tehnologija: *arsenal* < *arsenale* 1. 'radionica za izradu ili skladište za čuvanje oružja i vojne opreme', 2. 'velika zaliha, skladište', 3. 'brodogradilište, dokovi za održavanje i popravke ratnih brodova'.

U dubrovačkom je korpusu takvih primjera znatno više:

Apstraktni pojmovi: *perfecion* < *perfezione* 1. 'savršenstvo'; 2. 'potpuna realizacija', 3. 'najviši stupanj vrlina, osobito moralnih'; *libertat* < *libertà*/*libertate* 1. 'stanje onoga tko je slobodan, u suprotnosti s ropstvom', 2. 'stanje onoga tko nije u zatvoru', 3. 'stanje onoga što ne podliježe kontroli, prisili, zaprekama i sl.', 4. 'pretjerano familijarno ponašanje', 5. 'moć djelovanja unutar organizirana društva prema vlastitim uvjerenjima i volji, unutar granica koje određuje zakon', 6. 'specifično pravo koju zakon priznaje pojedincu u određenome kontekstu'.

Interpersonalni odnosi: *konfidenca* < *confidenza* 1. 'bliskost', 2. 'povjerenje', 3. 'povjerljiva obavijest'; *favor* < *favore* 1. 'naklonost' 2. 'djelovanje koje proizlazi iz naklonosti'; 3. 'usluga'; *kondanat* < *condannare* 1. 'odrediti kaznu u sudskom procesu', 2. 'utvrditi krivnju', 3. 'osuđivati, koriti', 4. 'prisiljavati', 5. 'proglasiti neizlječivim'.

Osobine: *deboleca* < *debolezza* 1. 'osobina onoga što je slabo'; 2. 'odsutnost stabilnosti, čvrstoće', 3. 'pogreška'; *šokeca* < *sciocchezza* 1. 'glupost', 2. 'nepromišljenost', 3. 'nešto nevažno'; *denj* < *degno* 1. 'vrijedan časti, poštovanja i sl.', 2. 'koji odgovara određenoj službi, položaju i sl.', 3. 'koji zbog svojih zasluga ima odgovarajuće odnose s drugim osobama', 4. 'izvrstan, vrijedan'.

Preuzimanje većeg broja značenja u dubrovačkom korpusu negoli u korpusu standardnog jezika uvjetovano je tipom jezičnih dodira i vrstama posuđenica. Talijanizmi u standardnom hrvatskom velikim su dijelom termini koji se preuzimaju u svojim specijaliziranim značenjima. Posuđenice iz dubrovačkog korpusa, osobito one koje označavanju apstraktne pojmove, katkada preuzimaju vrlo širok raspon značenja modela. Dok se u standardnom jeziku jezičnim posuđivanjem uglavnom popunjavaju leksičke praznine u jeziku primatelju, u dubrovačkom se često posuđuju riječi za koje postoje domaći ekvivalenti što dovodi do sinonimije, koja može dovesti do stilske diferencijacije vezane uz simboličku vrijednost jezika u dodiru u određenim razdobljima.

2.2. Suženje značenja

Suženje značenja najčešća je semantička promjena u procesu jezičnog posuđivanja, budući da u pravilu replika ne preuzima sva značenja modela, osobito u slučajevima polisemije. Do suženja značenja može doći u broju i u polju (Filipović 1989:169–170).

2.2.1. Suženje broja značenja

Većina posuđenica preuzima jedno od značenja modela, no ima slučajeva kada se preuzima i više značenja:

Bankarstvo, trgovina: tal. *bianco* (> hrv. *bjanko*) ima sedamnaest značenja, izvedenih iz osnovnog značenja (#1.) 'bijela boja'. U hrvatski je preuzeto značenje (#15.) 'mjenica samo s potpisom, nevezana uz svotu niti uz rok; načelno utvrđena obveza, čiji se opseg kasnije utvrđuje; pristanak dan »na neviđeno«'.

Glazba, ples: tal. *aria* (> hrv. *arija*) ima osam značenja. U standardni hrvatski preuzeto je značenje (#6.) 'vokalna skladba za jedan glas uz instrumentalnu pratnju, najčešće u operi; melodija, napjev'. U nekim primorskim govorima javlja se i u temeljnom značenju 'zrak'.

Tal. *balletto* (> hrv. *balet*) ima četiri značenja, od kojih su preuzeta dva: (#2.) 'umjetnički ples uz glazbu' i (#3.) 'baletni ansambl'.

Tal. *libretto* (> hrv. *libreto*) ima sedam značenja, od kojih je preuzeto jedno (#6.) 'tekst za neko glazbeno djelo (operu, operetu)'.

Igre: tal. *boccia* (> hrv. *boća*) ima osam značenja, od kojih su preuzeta dva: (#4.) 'drvena kugla kojom se igra na boće' i (#5.) (> hrv. *boćanje*) 'igra drvenom kuglom na otvorenom prostoru u kojoj se igrači svojim boćama nastoje što više približiti cilju'.

Jelo i piće: tal. *baccalà* (> hrv. *bakalar*) ima tri značenja, od kojih je preuzeto jedno (#1.) 'vrsta ribe iz sjevernih mora koja se kod nas prodaje sušena'. Nisu preuzeta izvedena značenja (#2.) 'glupan' i (#3.) 'vrlo mršava osoba' (treba ipak napomenuti da se slično značenje javlja u frazemu "mršav kao bakalar")

Književnost: tal. *novella* (> hrv. *novela*) ima šest značenja, od kojih je preuzeto prvo: (#1.) 'kratka pripovjetka'.

More i plovila: tal. *barca* (> hrv. *barka*) ima tri značenja. Preuzeta je u osnovnom značenju (#1.) 'manji brod za plovidbu morem, brodić'.

Ostalo: tal. *fiasco* (> hrv. *fijasko*) ima četiri značenja, od kojih je preuzeto posljednje: (#4.) 'potpuni neuspjeh (osobito u nastupu pred javnošću)'. U standardni hrvatski nije preuzeto prvobitno značenje (#1.) 'slamom opletena boca', no u tom značenju posuđenicu *fijasak* nalazimo u dubrovačkom govoru.

Suženje broja značenja u jednakoj mjeri karakterizira i primjere dubrovačkih talijanizama:

Interpersonalni odnosi: tal. *affronto* (> hrv. *afront*) ima tri značenja, od kojih je preuzeto jedno (#1.) 'uvreda'; tal. *partito* (> hrv. *partit*) ima osam značenja, od kojih je preuzeto jedno: (#5.) 'prilika za brak'.

Misaoni procesi: tal. *risoluzione* (> hrv. *risolucijun*) ima osam značenja, od kojih je preuzeto jedno (#2.) 'odlučka'.

Osobine: tal. *fantastico* (> hrv. *fantastik*) ima četiri značenja, od kojih je preuzeto jedno: (#4) 'bizaran, čudan, hirovit'.

Prostorni odnosi: tal. *banda* (> hrv. *banda*) ima pet značenja, od kojih je preuzeto osnovno značenje (#1.) 'strana'; tal. *cantone* (> hrv. *kantun*) ima pet značenja, od kojih su preuzeta dva: (#1.) 'ugao, kuć' i (#2.) 'udaljeno i rijetko posjećeno mjesto'.

Stanovanje: tal. *camera* (> hrv. *kamara*) ima jedanaest značenja, od kojih su preuzeta dva: (#1.) 'soba' i (#2.) 'spavaonica'; tal. *giardino* (> hrv. *džardin*) ima četiri značenja, od kojih je preuzeto osnovno značenje (#1.) 'vrt'.

Iz navedenih se primjera vidi da se često preuzima osnovno značenje, no katkada dolazi do preuzimanja specijaliziranog ili izvedenog značenja bez osnovnog.

2.2.2. Suženje značenjskog polja

U standardnom hrvatskom jeziku taj tip adaptacije značenja razmjerno je čest zahvaljujući velikoj skupini glazbenih termina, oznaka tempa ili stila izvedbe, kod kojih se određeno značenje preuzima isključivo u glazbenom kontekstu (najčešće se radi o načinskim prilozima). Pri tome se često radi o dvostrukom suženju: u broju i u polju.

Možemo navesti sljedeće primjere suženja načinskih priloga čija su značenja u jeziku davatelju znatno šira, dok su u hrvatskom sužena isključivo na polje glazbe: *accarezzevole* > *accarezzevole* (#1.) 'umiljato ljupko, blago'; *adagio* > *adagio* (#1.) 'polako'; *affettuoso* > *affettuoso* (#1.) 'osjećajno'; *amabile* > *amabile* (#1.) 'ljupko'; *a piacere* > *a piacere* 'prema volji, slobodno'; *espressivo* > *espressivo* (#1.) 'izražajno'; *forte* > *forte* (#1.) 'jako, snažno, glasno', *giocoso* > *giocoso* (#1.) 'šaljivo'; (#2.) 'zabavno', *grave* > *grave* (#5.) 'ozbiljno', *largamente* > *largamente* (#1.) 'široko, otegnuto', *lesto* > *lesto* (#1.) 'živo, okretno, žustro', *presto* > *presto* (#2.) 'brzo', *tempestoso* > *tempestoso* (#2.) 'burno', *vivace* > *vivace* (#1.) 'živo'. Značenje posuđenice *a prima vista* (#1.) 'na prvi pogled' suženo je na polje glazbe, gdje znači 'muziciranje bez pripreme' i na polje trgovine, gdje se koristi u značenju 'plaćenje odmah po vide-nju mjenice, računa i sl.'

Među ostalim primjerima suženja značenjskog polja navest ćemo sljedeće:

Glazba: tal. *canzone* (> hrv. *kancona*) označava (#1.,2.) pjesmu, dok je u hrvatski preuzeta u značenju 'popijevka u talijanskom stilu'.

Tal. *diminuire* (> hrv. *diminuirati*) znači (#1.) 'smanjiti'; u hrvatskom je to značenje suženo na područje glazbe i znači 'sve tiše izvoditi glazbeno djelo'.

Tal. *fioritura* (> hrv. *fioritura*) preuzeta je u značenju (#3.) 'ukras, elegancija' koje je suženo na koloraturu u glazbi.

Likovne umjetnosti: tal. *pastoso* (> hrv. *pastozan*) znači (#1.,2.) 'mek'; u hrvatskom se koristi u suženom značenju 'slikan u debelim naslagama kako bi se dobio što plastičniji izgled'.

Trgovina, bankarstvo: tal. *avviso* (> hrv. *avizo*) znači (#1.) 'obavijest, osobito službena'; to je značenje u hrvatskom suženo na područje trgovine i bankarstva te znači '1. obavijest o poslanoj robi, mjenici, pismu i sl; 2. obavijest banke o prijenosu čeka ili mjenice na neku osobu'.

Ostalo: tal. *bagatella* (> hrv. *bagatela*) preuzet je u značenju (#1.) 'sitnica, malenkost'; to je značenje suženo, te se često koristi za 'beznačajan iznos'.

Tal. *parlare* (> hrv. *parlati*) ima osnovno značenje (#1.) 'govoriti', koje je u žargonu suženo, te znači 'govoriti stranim jezikom'

Tal. *vendetta* (> hrv. *vendeta*) ima osnovno značenje (# 1.) 'osveta'; u hrvatskome, kao i u mnogim drugim europskim jezicima, često se koristi u suženom značenju 'krvna osveta'.

Neka su suženja značenja vezana uz kulturno-povijesni kontekst, što se može vidjeti iz sljedećih primjera:

Tal. *franceseria*/(ven.) *francesaria* (> hrv. *frančezarija*) ima u jeziku davatelju pogrдно značenje (#1.) 'oponašanje francuskih običaja', dok je u hrvatskom to značenje, uglavnom bez negativnih konotacija, suženo na književne proizvode podrijetlom iz Francuske, prvenstveno dubrovačke adaptacije Molièreovih komedija u XVIII. stoljeću'. Time je došlo do dviju semantičkih promjena: suženja značenja i amelioracije.

Tal. *intendenza* (> hrv. *Intendanca*) u značenju (#1.) 'upravno tijelo' suženo je na 'ured bečkog dvorskog trgovinskog vijeća, osnovan 1754. u Trstu za upravljanje tzv. Austrijskim primorjem (Akvilleja, Trst, Rijeka, Bakar, Kraljevica, Senj)'.

Tal. *Signoria* (> hrv. *sinjorija*) u značenju 'oblik gradske uprave u Italiji od druge polovice XIII. stoljeća, kod koje je velika vlast bila koncentrirana u rukama jedne osobe', sužena je na 'Veneciju kao državu'.

Tal. *venturiero* (> hrv. *venturin*) ima osnovno značenje 'pustolov'; u hrvatskom postoji u značenju 'pljačkaš koji je prebjegavao s mletačkog teritorija u hrvatske krajeve u potrazi za plijenom i pustolovinama'.

U dubrovačkom su korpusu primjeri suženja značenjskog polja znatno rjeđi:

Interpersonalni odnosi: tal. *comandamento* (> hrv. *komandament*) ima osnovno značenje 'zapovijed', a u dubrovačkom se koristi i u suženom značenju 'sudska

odluka, presuda'; tal. *scrittura* (> hrv. *skritura*) označava 'pismeni ugovor, spis'; što je u dubrovačkom često suženo na 'ženidbeni ugovor'.

3. Sekundarna adaptacija

U toj fazi semantičke adaptacije posuđenica u jeziku primatelju može dobiti nova značenja koja u jeziku davatelju ne postoje, te možemo govoriti o proširenju broja i polja značenja. Da bi do takvih promjena došlo, moraju biti ispunjena dva osnovna uvjeta: 1. potpuna integracija posuđenice u leksički sustav jezika primatelja, i 2. njezina slobodna uporaba (kao svake druge domaće riječi) unutar tog sustava (Filipović 1986:169).

3.1. Proširenje broja značenja

Na proširenje značenja utjecaja mogu imati metonimija, metafora, pejorizacija, elipsa i sl.

Iz korpusa talijanizama u standardnom jeziku navest ću sljedeće primjere, razvrstane prema vrstama semantičkih promjena. Treba pri tome dodati da je tipove semantičkih promjena katkada teško odrediti jer često dolazi do preklapanja.

3.1.1. Metonimija

Tal. *camino* (> hrv. *kamin*) znači (#1.) 'ognjište koje grije prostoriju otvorenom vatrom'. U hrvatskom se koristi i u značenju 'zidana peć na drva (ili drugo gorivo)'.

Tal. *faccia*, ven. *fazza* (> hrv. *face*) ima osnovno značenje (#1.) 'lice'. U hrvatskom se u žargonu upotrebljava i u značenju 'osoba, tip' (*pars pro toto*), te daljom metaforičkom ekstenzijom u značenju 'važna osoba'.

Tal. *galanteria* (> hrv. *galanterija*) označava (#2.) 'sitne ukrasne predmete za svakodnevnu upotrebu'; u hrvatskom je to značenje prošireno na 'trgovinu u kojoj se prodaje takva roba'.

Tal. *loggia* (> hrv. *lođa*) označava (#2.) 'poluotvoreni trijem, galeriju s lukovima u prizemlju ili na katu kuće'; koristi se i kao naziv za 'općinsku vijećnicu u hrvatskim primorskim gradovima u srednjem vijeku.'

Tal. *terracotta* (> hrv. *terakota*) znači (#1.) 'pečena glina' i (#2.) 'predmeti od pečene gline'; u hrvatskom se koristi i u značenju 'boja pečene gline'

3.1.2. Metafora

Tal. *lavina* (> hrv. *lavina*) znači (#1) 'velika gruda snijega koja naglo pada s planina'; u hrvatskom se koristi u figurativnom značenju za 'događaje koji se odvijaju velikom snagom i brzinom'.

Tal. *solista* (> hrv. *solist*) znači (#1.) 'izvođač koji sam izvodi svoj dio u vokalnoj ili instrumentalnoj kompoziciji'. U hrvatskom se javlja i u proširenom značenju 'onaj koji sam ulazi u pojedinačne okršaje'; 'onaj koji živi ili djeluje sam.'

3.1.3. Pejorizacija

Primjeri pejorizacije češći su u dubrovačkom nego u standardnom korpusu. Tako na primjer tal. *animo* (> *animo*) označava (#1.) 'duh, dušu' i (#2.) 'srčanost, odvažnost', značenja koja nalazimo i u dubrovačkom. Kod drugog značenja došlo je i do pejorizacije, te se često javlja u značenju 'drskost'.

3.1.4. Elipsa

Elipsu možemo definirati kao izostavljanje dijela riječi ili sintagme, pri čemu preostali dio preuzima značenje cjeline, kao na primjer: tal. *flauto piccolo* (> hrv. *pikolo*) 'mala flauta'.

3.2. Proširenje polja značenja

Promjene toga tipa vrlo su rijetke; možemo navesti sljedeći primjer iz standardnog jezika: tal. *pantalonata* označava (#1.) 'venecijanski makaronski govor' i (#2.) 'ponašanje dostojno Pantalona, maske iz *commedie dell'arte*'; u hrvatskom se koristi i u ponešto proširenom značenju 'lakrdija, komedija, pretvaranje'.

4. Zaključak

Talijanizmi u hrvatskom jeziku rezultat su bliskog i kulturnog posuđivanja. Razlike među navedenim tipovima posuđivanja na semantičkoj razini najviše dolaze do izražaja u pogledu semantičkih polja kojima posuđenice pripadaju. Osnovne karakteristike adaptacije primjenjive su jednako na oba tipa jezičnih dodira, no razlike postoje u zastupljenosti nekih kategorija. Tako, na primjer, dubrovački talijanizmi koji označavaju apstraktne pojmove preuzimaju u pravilu veći broj značenja modela nego što je to slučaj s talijanizmima iz korpusa standardnog jezika. S druge strane, suženja značenjskog polja češća su u standardnom jeziku zbog velike skupine termina čije je značenje suženo samo na područje glazbe. Primjeri proširenja značenja češći su u korpusu standardnog jezika negoli kod dubrovačkih talijanizama, što bi se možda moglo tumačiti povijesnom situacijom trajne dvojezičnosti koja je karakterizirala prošlost Dubrovnika, pri čemu su značenja modela bila prisutna u svijesti govornika u većoj mjeri negoli u situacijama kada posuđenice postaju svojina jednojezičnih govornika te se značenjske veze s prvobitnim modelom postepeno gube.

Ljuba Dabo-Denegri

Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje

Sveučilišta u Splitu

Ruđera Boškovića bb, HR-21000 Split

SEMANTIČKA ADAPTACIJA FRANCUSKIH POSUĐENICA U HRVATSKOM JEZIKU

1. Uvod

Francuski je jezik stoljećima imao važnu ulogu u europskom prostoru. Stoga ne začuđuje mnoštvo francuskih riječi i izraza prisutnih u mnogim europskim jezicima, koje se odnose na različite sfere društvenog, vojnog i mondenog života, na znanost, na umjetnost, na kulinarstvo. Ni hrvatski nije izuzetak u tom pogledu. Francuske posuđenice u hrvatskom pripadaju sferi kulturnog posuđivanja i najčešće su izraz potrebe za riječima koje izražavaju nove ideje, nove stvari i pojmove iz sredine jezika davatelja. Utjecaj francuskog jezika na hrvatski počinje snažno zračiti od XVIII. stoljeća i to najprije preko njemačkoga, nešto skrovitije preko talijanskoga, a onda sve snažnije i izravno. Najizravnije se veze između Hrvatske i Francuske uspostavljaju u doba Napoleona, formiranjem Ilirskih provincija, i te su veze imale društvenih, kulturno-književnih i jezičnih posljedica. Hrvatski se leksik tada obogaćuje izrazima iz područja prava, sudstva i uprave. Prestiž francuske književnosti s kraja XIX. i početka XX. stoljeća objašnjava brojne posuđenice iz književnosti i kulture. I djela naših autora toga doba obiluju mnoštvom citata, izraza i fraza francuskog podrijetla. Takve, literarne posuđenice koje prenose književnici izravno se preuzimaju, ne pokazujući utjecaje jezika posrednika.

Jednom preuzete u drugi jezik posuđenice započinju svoj proces prilagodbe tom jeziku, prilagodbe koja zahvaća ortografsku i fonološku, ali i morfološku i onu suptilniju, semantičku razinu. Preuzeti jedan tehnički izraz, *fauteuille* ili *paysage* primjerice, zajedno s predmetom ili pojavom, stvar je pragmatičnosti. Preoblikovati te izraze u *fotelja* odnosno *pejzaž* da bismo ih prilagodili ortografskim, fonološkim i sintaktičkim pravilima hrvatskoga jezika također je odraz pragmatičnosti. Ali dodati im metaforičku dimenziju, *izgubiti fotelju* ili *pejzaž društvenog stanja*, više je od prilagodbe. Radi se o kreativnosti, leksičkoj kreativnosti i semantičkom bogaćenju našeg jezika.

U ovom ćemo radu stoga pokušati utvrditi promjene značenja kroz koje u hrvatskom jeziku prolaze posuđenice iz francuskog, pri čemu smo se koristili rječ-

nicima navedenima u literaturi, a primjere smo preuzimali iz Hrvatskog nacionalnog korpusa (HNK) Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

2. Primarna adaptacija

Promjene koje se javljaju u okviru primarne adaptacije odnose se na *nultu semantičku ekstenziju* i *suženje značenja u broju i polju*.

2.1. Nulta semantička ekstenzija

Preuzimanjem novog predmeta ili pojma iz jedne jezične zajednice u drugu preuzimaju se i odgovarajući izrazi za određeni predmet ili pojam. Nultom semantičkom ekstenzijom obuhvaćeni su oni modeli koji imaju jedno ili manji broj značenja od kojih se sva prenose u jezik primatelj. U našem smo korpusu zabilježili popriličan broj posuđenica koje su u hrvatskom zadržale jedno ili više značenja koja su imale u francuskom.

2.1.1. Model s jednim značenjem

Pretežita je skupina posuđenica s jednim značenjem. Semantički im se sadržaj odnosi na različita specijalizirana područja:

Apstraktni pojmovi: *arivizam* < *arrivisme* 'nastojanje da se u karijeri uspije po svaku cijenu'.

Elementi francuske kulture i civilizacije: *sankilot* < *sans-culotte* 'u aristokratskom žargonu u vrijeme Konventa siromašni sudionik Francuske revolucije'; *jakobinac* < *jacobin* 'član radikalne političke struje u doba Francuske revolucije'.

Jela i pića: *želatina* < *gélatine* 'bjelančevinasta tvar koja se dobiva tako da se u vodi kuhaju neke životinjske ili biljne supstance'; *frikando* < *fricandean* 'pečenje od telećeg, janjećeg ili srnećeg buta'; *bešamel* < *béchamel* 'gusti bijeli umak'; *rokfor* < *roquefort* 'meki ovčji sir s gljivicama zelene plijesni'; *remulada* < *rémolade* 'umak od majoneze kojem se dodaje gorušica i začinsko bilje'.

Mjerne jedinice: *amper* < *ampère* 'jedinica jakosti električne struje'; *kulon* < *coulomb* 'jedinica električnog naboja u SI'.

Oružje: *mitraljez* < *mitrailleuse* 'automatsko vatreno oružje, strojnica'.

Plovila: *hidrogliser* < *hydroglisseur* 'brod s ugrađenim krilima hidrodinamičnog oblika'.

Politika i političke doktrine: *višizam* < *vichysme* 'ukupnost kolaboracionističke politike francuske vlade maršala Pétaina s nacistima u 2. svjetskom ratu'; *šovinizam* < *chauvinisme* 'oblik nacionalizma koji teži sužavanju slobode drugih naroda, vjera i rasa'.

Tehnički izrazi: *karburator* < *carburateur* 'rasplinjač'; *retrovizor* < *rétrovisseur* 'ogledalo na motornim vozilima koje vozaču omogućuje pregled stanja na cesti iza njega'.

Umjetnost: *fovizam* < *fauvisme* 'umjetnički pravac u francuskom slikarstvu nastao početkom XX. st. kao reakcija na impresionizam'; *frotaž* < *frottage* 'tehnika reljefnih tekstura, slična monitipiji'; *tašizam* < *tachisme* 'slikarska tehnika kojoj je osnovni element izraza boja u obliku mrlje nanesene na platno'; *dadaizam* < *dadaïsme* 'smjer u europskoj umjetnosti u 20-im godinama XX. st.'; *rokoko* < *rococo* 'umjetnički stil XVIII. st. koji se odlikuje kićenim i raskošnim oblicima i ornamentima'; *poentilizam* < *pointillisme* 'slikarski postupak pri kojemu se boje na platno ili papir nanose u obliku točkica koje se slijevaju u oku promatrača u prepoznatljiv oblik'.

Znanost i tehnologija: *iperit* < *ypérite* 'bojni otrov'; *boksit* < *bauxite* 'crveno-smeđa ruda od koje se dobiva aluminij'.

Životinje: *muflon* < *mouflon* 'divlja ovca'.

Razno: *gaf* < *gaffe* 'nesmotrenost, nepromišljenost'; *monokl* < *monocle* 'optičko staklo za jedno oko'.

2.1.2. Model s dva ili više značenja

Rjeđa je skupina posuđenica koje u hrvatski prenose dva ili više značenja modela.

Graditeljstvo: *mansarda* < *mansarde* 1. 'krov na prijelomu'; 2. 'čitav kat ili stan u potkrovlju'.

Medicinski izrazi: *kreten* < *crétin* 1. 'osoba koja je teško duševno zaostala'; 2. razg. 'glupan, budala'.

Umjetnički obrt: *fajansa* < *faïence* 1. 'tehnika izrade predmeta od glazirane pečene gline'; 2. 'proizvodi izrađeni tom tehnikom'.

Ostalo: *defetizam* < *défaitisme* 1. 'sumnja u pobjedu, nepovjerenje u vlastite snage'; 2. *pren.* 'pomanjkanje vjere u uspjeh'; *košmar* < *cauchemar*: 1. 'san s teškim prividenjima, bunilo, mora'; 2. 'ideja, stvar ili osoba koja uznemiruje, nešto mučno i teško'; *pejzaž* (< fr. *paysage*) zadržava sva tri značenja u hrvatskom: 1. 'predio, krajolik'; 2. *u slikar.* 'slika koja prikazuje kakav krajolik'; 3. *pren.* 'opis koje situacije' (~ *društvenog stanja*).

2.2. Suženje značenja

2.2.1. Suženje broja značenja

Suženje izvornog značenja posuđenice najčešća je semantička promjena koja se javlja tijekom prilagodbe posuđenice jeziku primatelju. Kako se riječi obično preuzimaju u specifičnim kontekstima, prirodno je da u novi jezik prenesu samo

dio svoga starog značenja. Riječ je dakle o specijalizaciji značenja od općeg k specifičnom, tehničkom značenju, odnosno *simplification du sens originel*, kako tu modifikaciju značenja naziva Deroy (1956:265):

Hrv. *desant* (< fr. *descente*) u hrvatskom je preuzet u značenju 'iskrcavanje ili spuštanje s mora ili zraka na neprijateljski teritorij'; ne označuje ni 'spuštanje ili silazak', ni 'nagib', niti 'spust', 'padinu' ili 'upad' kao u francuskom, već samo specijalizirano značenje iz vojne terminologije.

Hrv. *plaža* (< fr. *plage*) u hrvatskom se upotrebljava samo za 'prostor uz more, rijeku ili jezero uređen za kupanje', ne i u ostalih pet značenja, koliko ih ima u francuskom.

Hrv. *kamion* (< fr. *camion*), označuje 'teretni automobil', ne i 'posudu u kojoj se razrjeđuje boja'.

Hrv. *remorker* (< fr. *remorqueur*) koristi se samo za 'tegljač, brod koji vuče druge brodove', ne i za 'svemirski brod koji omogućuje prijevoz tereta iz jedne orbite u drugu'¹¹.

Mada se u većini slučajeva u jeziku primatelju preuzima samo jedno, specifično značenje koje riječ ima u jeziku davatelju, imamo primjera kada posuđenica u jeziku primatelju zadrži dva i više značenja:

Hrv. *ekran* (< fr. *écran*) od sedam značenja u francuskom zadržana su tri u hrvatskom: 1. (#4.) 'bijela površina na kojoj se prikazuju filmovi'; 2. (#6.a) 'površina katodne cijevi u kojoj se stvara slika'; 3. (# 2.) 'zaslon'.

Hrv. *masakr* (< fr. *massacre*) se koristi u značenju 'pokolj, krvoproliće', ali i u figurativnom značenju 'loša izvedba kakvog umjetničkog djela' – oba značenja preuzeta su iz francuskog.

Hrv. *plafon* (< fr. *plafond*) u hrvatskom se koristi u dva značenja (od četiri u francuskom): 1. 'strop'; 2. *pren.* 'gornja granica, vrhunac' («... *da su u zagrebačkom baletnom ansamblu dosegнули plafon i da, ako žele dalje napredovati...*», HNK).

2.2.2. Suženje polja značenja

Za razliku od suženja broja značenja posuđenice, kao najčešće promjene koja se javlja tijekom integracije modela u repliku, nailazimo i na primjere (mada rjeđe) kada se značenje posuđenice sužuje i u polju:

---

¹¹ Valja reći da je potonje značenje riječi *remorqueur* u francuskom novijeg datuma. Ne nalazimo ga ni u Robertovu *Dictionnaire de la langue française* ni u Larousseovu *Grand dictionnaire de la langue française*, već samo u najnovijem izdanju (2002) Larousseova rječnika *Le Petit Larousse de la langue française*.

Hrv. *randevu* (< fr. *rendez-vous*), od tri značenja koliko ih ima u francuskom, preuzet je samo u onome koje označuje 'susret, sastanak'. Međutim, to se značenje u hrvatskom dalje sužuje u polju, te se ne odnosi na 'susret, sastanak' općenito već samo na 'dogovoreni sastanak između momka i djevojke, *rendes'*.

Hrv. *agrement* (< fr. *agrément*) suzuje svoj semantički sadržaj najprije u broju (od tri na jedno), a potom i u polju te označuje "dogovor, pristanak" ne bilo koji, već samo onaj u političkom odnosno diplomatskom žargonu.

3. Sekundarna adaptacija

3.1. Proširenje značenja

U cijelosti integrirana u jezični sustav jezika primatelja, posuđenica postaje sastavnim dijelom leksika toga jezika. Širom i slobodnijom uporabom u danom jeziku ona počinje živjeti vlastitim životom i razvijati nova značenja neovisno o svom izvoru. Nerijetko ta nova značenja ostaju nezabilježena u rječnicima, ali su zato česta u tisku ili razgovornom jeziku.

3.1.1. Proširenje polja značenja

Proširenje se značenja javlja najprije u značenjskom polju; proširuje se i povećava opseg značenja posuđenice; ono postaje općenitije. Tako smo naišli na primjere u kojima se posuđenice javljaju u kontekstu, odnosno značenjima širima od onih koja su preuzele iz jezika davatelja, a za koja nismo našli potvrdu u navedenim rječnicima. Hoće li ona biti prihvaćena na jednoj široj osnovi ili će ostati samo medijska invencija a potom pasti u zaborav, pokazat će vrijeme:

Desant svjetskog i hrvatskog jet seta na dubrovačke vile (*Nedjeljna Dalmacija*, 18. siječnja 2002.)

Slika je i sada *ekran* duše, međutim ne više kirchnerovske duše, ispunjene... (*HNK*)

Dakle, posuđenice *desant* (fr. *descente*) i *ekran* (fr. *écran*) u hrvatski su preuzete u posve određenim, specifičnim značenjima, smanjujući broj svojih značenja u odnosu na modele; u novijoj uporabi međutim, kako je razvidno iz primjera, u hrvatskom one šire svoja značenjska polja; *desant* tako označuje i 'ne očekivana ili nezgodna posjeta ili napad'¹², a *ekran* se počinje rabiti i u prenesenu značenju.

Slično je i s posuđenicom *korzet* koja u primarnoj adaptaciji prolazi kroz nultu semantičku ekstenziju, preuzimajući značenje fr. *corset* 'dio ženskog donjeg rublja

---

¹² Valja napomenuti da se i u engleskom *descente* koristi u tom istom značenju kao i u hrvatskom — *Longman Dictionary of Contemporary English*, 1992.

koji oblikuje struk, steznik'. Za razliku od svog francuskog para, *korzet* se u hrvatskom upotrebljava i u prenesenu značenje, kao u primjeru:

... ili u permutacijama cijeli tijekom skladbe tvori korzet u kojemu glazba ne može disati. (HNK)

3.1.2. Proširenje broja značenja

Do proširenja značenja u broju dolazi kada je posudnica već posve integrirana u jezični sustav jezika primatelja te se koristi posve slobodno kao i ostale riječi toga sustava. Promjene značenja koje proizlaze iz proširenja značenja nisu univerzalne; razlikuju se od jezika do jezika, od jednog vremenskog razdoblja do drugog, a važnu ulogu u tom procesu imaju sociološki i sociolingvistički čimbenici.

Vidjeli smo u gornjem primjeru da je *korzet* u hrvatskom proširio značenje u polju; uz to on širi značenje i u broju, te označuje i 'sigurnosni pojas za zaštitu prsa i trupa od metaka i drugih smrtonosnih povreda'¹³. Francuski međutim koristi drugi izraz – (*gilet*) *pare-balles*.

Hrv. *staž* (< fr. *stage*) u primarnoj adaptaciji prolazi kroz suženje značenja u broju i koristi se u značenju 'vrijeme službovanja u pripravničkoj praksi'. U sekundarnoj se adaptaciji značenje te posudnice širi za još jedno novo 'trajanje djelatnosti uopće'; francuska riječ *stage* tog značenja nema.

U tu kategoriju semantičke promjene ulaze brojni primjeri pseudogalicizama – riječi koje su formirane u jeziku primatelju od francuskih elemenata, tvorbom riječi ili elipsom, a koje su u takvu obliku ili značenju francuskom jeziku nepoznate.

Pseudogalicizmi *eskivaža* i *litraža* hrvatske su tvorenice. *Litraža* u francuskom ne postoji; *eskivaža* (od glagola *eskivirati*) preuzima značenje francuske imenice *esquive* 'izmak, izbjegavanje udaraca svog protivnika'.

4. Elipsa

Skraćivanje riječi i fraza jednako se često javlja kao oblik promjene značenja u sustavu jednog jezika i u jezičnom posuđivanju. Oba slučaja imaju odjeka u jeziku primatelju. U prvom se slučaju elipsa iz sustava jezika davatelja prenosi nepromijenjena u sustav jezika primatelja, a u drugome dolazi do promjene značenja tijekom transfera; sačuvani element fraze preuzima značenje ispuštenog elementa.

---

¹³ Anić 1998.

1. Elipsa u modelu. Riječ hrv. *bešamel* (< fr. *béchamel*) skraćena je već u francuskom od izraza *sauce Béchamel* ili *sauce à la Béchamel*¹⁴.

2. Elipsa u posuđenici. Semantička je promjena nastala u jeziku primatelju. Tako riječ *šampinjon* u hrvatskom označuje točno određenu vrstu jestive gljive 'udnjača'¹⁵, dok je u francuskom *champignon* opći, generički naziv za gljive. Nastao je skraćanjem francuskog izraza *champignon de Paris*, a hrv. *šampinjon* preuzima značenje cijelog izraza.

Na proširenje značenja mogu utjecati metonimija, metafora, pejorizacija i amelioracija.

5. Metonimija

Fr. *camion* (> hrv. *kamion*) znači (#2.) 'teretni automobil, teretnjak'. U hrvatskom, *kamion* osim što označuje 'teretni automobil', rabi se i u značenju 'količina tereta' (~ *robe*).

Fr. *fondue* (> hrv. *fondue*) preuzet je u značenju 1. (#1.) 'vrsta jela od topljenog sira, vina i začina u koji svaki gost umače komadiće kruha' i 2. (#2.) 'vrsta mesnog jela, svaki gost umače komadiće mesa u zagrijano ulja i jede s raznim začinima'. U hrvatskom se koristi još i za 'posuda u kojoj se to jelo pripravlja'.

Fr. *ponton* (> hrv. *ponton*) označuje (#1.) 'plovni objekt plosnata četverokutnog dna, čvrste konstrukcije prekrivene palubom'. U hrvatskom je to naziv za 'cijeli pontonski most'.

Fr. *Français* (> hrv. *Francuz*) označuje 'pripadnika francuskog naroda i građanina Francuske'. U hrvatskom se međutim apelativ *francuz* koristi još za 'francuski kruh', kao i za 'francuski ključ'. Slično se i hrv. *francuzica* (< fr. *Française*) koja označuje 'pripadnicu francuskog naroda' koristi metaforički u razgovornom stilu za 'francusku kapu' (nismo međutim našli potvrdu da isto vrijedi i za *Francuskinja*).

6. Pejorizacija

Pogoršanje značenja česta je semantička promjena. Čak toliko česta da su je neki raniji semantičari smatrali osnovnom sklonošću, 'simptomom pesimističke crte u ljudskom umu'¹⁶. Izvori pejorativnog razvoja riječi različiti su – od eufemizama (kidanje spona između eufemizma i ideje uz koju je vezan rezultira trajnim po-

¹⁴ Louis Béchamel bio je poznat kao veliki gurman, a živio je krajem XVII. st. (*Grand Larousse de la langue française*).

¹⁵ Anić 1998.

¹⁶ Ullmann 1981:231.

goršanjem njegova značenja) preko predrasuda odnosno ksenofobije pa sve do društvenih predrasuda. Ullmann tako navodi kao primjer (1981:233) uspone i padove riječi *buržuj* u francuskom (fr. *bourgeois*), budući da je građanska klasa bila metom napada ne samo svojih viših i nižih slojeva već i umjetnika i intelektualaca.

U francuskom riječ *bourgeois*, uz osnovno značenje 'građanin' ima i pejorativnu komponentu i znači 'građanin neplemenita roda, neotesana, prosta osoba'. Anić u svom rječniku riječi *buržuj* ne dodaje pejorativno značenje, dok u Klaićevu rječniku ono stoji – 'malograđanin'. U jezičnom se posuđivanju međutim ta semantička promjena ne javlja često. Iz našeg korpusa izdvajamo posuđenicu hrv. *sufler* (< fr. *souffleur*) koja je uz svoje osnovno značenje 'šaptač u kazalištu' dobila i pejorativnu komponentu te označuje 'onaj koji sugerira komu postupke i izjave' (Anić 1998).

7. Zaključak

Semantička prilagodba francuskih posuđenica u hrvatskom provedena je na temelju primarne i sekundarne adaptacije. Iz provedene raščlambe razvidno je da se značenje francuske riječi kao izvora galicizma mijenja. Najčešća promjena značenja kroz koju prolaze posuđenice u procesu prilagodbe odnosi se na suženje značenja. U većini se primjera u jezik primatelj prenosi jedno specifično značenje modela, iako imamo slučajeve gdje je došlo do preuzimanja i više od jednog značenja modela. Suženje značenja u polju, premda prisutno u nekih posuđenica, rjeđe je od suženja značenja u broju. Neke su posuđenice prošle kroz nultu semantičku ekstenziju, tj. zadržale su svoja izvorna značenja. Neke su pak u sekundarnoj adaptaciji proširile svoja značenja, kako u polju tako i u broju, i rabe se u značenjima nepoznatima jeziku davatelju. Elipsa, koja je inače česta semantička promjena, javlja se u nekoliko primjera i u našem korpusu; zabilježili smo po nekoliko primjera pejorizacije, pogoršanja značenja, kao i metonimije, koji su inače rjeđa pojava u procesu jezičnoga posuđivanja.

Antica Menac

Zavod za lingvistička istraživanja

Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

Ante Kovačića 5, HR-10000 Zagreb

SEMANTIČKA ADAPTACIJA RUSIZAMA U HRVATSKOM JEZIKU

1. Hrvatski i ruski jezik, zemljopisno dosta udaljeni, nisu u svom povijesnom razvitku imali bližih kontakata, pa posuđenice iz ruskoga jezika u hrvatski pripadaju sferi kulturnog posuđivanja. Prvi veći val ruskih riječi došao je preko rječnikâ, kad su hrvatski leksikografi, ne nalazeći prikladnih hrvatskih riječi za pojmove s područja kulture, uzimali iz drugih rječnika riječi iz slavenskih jezika, u prvom redu ruskoga¹⁷. Tako nalazimo ruske riječi, prilagođene hrvatskom jeziku, u rječnicima Stullija, Šuleka¹⁸, Mažuranića i Užarevića. Među njima ima takvih koje su nastale prema izvornim ruskim riječima (npr. *riješiti* prema *решить*, *snimak* prema *снимок*), a ima i takvih koje su nastale prema ruskim kalkovima njemačkih riječi (npr. *predložiti* prema *предложить*, njem. *vorschlagen*, *uobraziti* prema *вообразить*, njem. *sich einbilden*).

Veliku je ulogu u posuđivanju ruskih riječi odigrala i ruska književnost XIX. stoljeća, koja je u Hrvatskoj vrlo brzo dobila svoje prijevode, pri čemu su mnoge riječi zadržale ruski oblik. To su prvenstveno bile riječi za oznaku raznih ruskih specifičnosti, za koje u hrvatskom nije bilo ekvivalenta. Tu su također bile riječi koje u hrvatskom imaju ekvivalente, ali se upotrebljavaju u ruskom obliku radi stvaranja posebnog *ruskog ugođaja*, koji se u nekim književnim djelima smatra potrebnim. U XX. stoljeću su se pored literarnih izvora pojavili i novi, pa su u hrvatski jezik počeli ulaziti ruski izrazi iz drugih područja, npr. iz publicistike i umjetnosti. Ta se tendencija pojačala nakon Drugoga svjetskog rata, šireći se najprije u područje politike, a zatim, u manjem opsegu, u područja znanosti, tehnike i svemirskih istraživanja.

---

¹⁷ V. Maretić 1892.

¹⁸ U spomenutom radu Maretić navodi citat iz Šulekova predgovora: »Gdë nisam našao potrebite reči u književnom narječju, potražih ju u srodnom razrječju, i onda stoprv prigrljih noviju već upotrebljavanu reč, kad me i razrječja izdadoše. Pa kad mi ni odkuda nije naspěla pomoć, utekoh se drugim slavenskim jezikom, gdë je uvěk nadjoh.« (Maretić 1892:70).

Semantička adaptacija rusizama može se dobro pratiti u područjima gdje su se najviše pojavljivali. Tako su preko rječnikâ prihvaćene mnoge riječi potrebne u znanosti i kulturi. Preko prijevoda ruske književnosti ušli su mnogobrojni izrazi koji se odnose na život plemstva, građanstva i seljaštva, određujući način života pojedinih sredina, odjeću i obuću, hranu i piće, predmete kućanstva, karakterizaciju ljudi, njihova zanimanja; našli su svoj odraz mnogi elementi ruske povijesti, nazivi vojnih formacija, odnos prema vjeri, Bogu, prirodi; predstavljeni su elementi umjetnosti toga vremena, glazba, ples, a također pristup naobrazbi, školi, kulturi.

Drugoga su tipa mnogobrojni rusizmi koji su ušli u hrvatski jezik poslije Drugoga svjetskog rata, dolazeći iz Sovjetskoga Saveza, države doduše višenacionalne i višejezične, ali u kojoj je ruski jezik igrao dominantnu ulogu, pa su iz toga jezika potekli tzv. sovjelizmi, koji su određivali i propagirali raznovrsne elemente sovjetske stvarnosti.

Ti su dakle glavni izvori hrvatskih rusizama – ponajprije rječnici pa ruska književnost, a onda politički utjecaji – označili i područja u kojima su nikli i u kojima su se većinom i do danas održali. Treba reći da su mnogi od tih rusizama druge i treće skupine, negdje u većem, a negdje u manjem broju, ušli i u mnoge druge jezike.

Prihvaćajući podjelu akademika Rudolfa Filipovića (Filipović 1986 i dr.) na tipove semantičkih promjena koje nastaju u tijeku semantičke adaptacije na primarnoj i sekundarnoj razini, proanalizirat ćemo te promjene i u procesu posuđivanja rusizama u hrvatski jezik. Tako ćemo u primarnoj adaptaciji potražiti slučajeve, kad se broj značenja replike ne razlikuje od broja značenja modela (*nulta semantička ekstenzija*), kad dolazi do smanjenja broja značenja (*suženje značenja u broju*) ili do suženja polja značenja (*suženje značenja u značenjskom polju*). U sekundarnoj adaptaciji potražiti ćemo slučajeve, kad dolazi do proširenja značenja, i to u broju (*proširenje značenja u broju*) ili u polju (*proširenje značenja u značenjskom polju*).

2. Nulta semantička ekstenzija

Nultu semantičku ekstenziju, dakle tip primarne adaptacije u kojoj replika zadržava broj značenja modela, nalazimo u hrvatskim rusizmima u najvećem broju kod leksema sa samo jednim značenjem. Slučajevi da se taj tip adaptacije nađe kod modela sa dva ili tri značenja te da se ta značenja prenesu i u repliku, dosta su rijetki.

Budući da je nulta semantička ekstenzija najrasprostranjeniji tip semantičke adaptacije rusizama u hrvatskom jeziku, ovdje ćemo ih navoditi prema područji-

ma u kojima se pojavljuju. Jednako područja, kao i sami rusizmi u njima, donose se abecednim redom.

2.a. Carska Rusija: *барин* > *barin* '(milostivi) gospodin'; *бариня* > *barinja* '(milostiva) gospođa'; *баришня* > *barišnja* '(milostiva) gospođica'; *боярин* > *bojar*/*boljar* 'vlastelin, plemić'; *дворянин* > *dvorjanin/dvoranin* 'visoki dvorski službenik'; *государь* > *gosudar* 'car, gospodar'; *опричник* > *opričnik* 'niži plemić, član garde Ivana Groznog'; *ваше благородие* > *vaše blagorođe* (u obraćanju činovnicima).

2.b. Glazba, ples: *балалайка* > *balalajka* 'glazbalo slično tamburi, trokutasta oblika, s tri žice'; *бандура* > *bandura* 'ukrajinsko narodno žičano trzalačko glazbalo'; *частушка* > *častuška* 'vesela pjesmica od dva ili četiri stiha koja se pjeva u društvu'; *домра* > *domra* 'rusko narodno glazbalo slično tamburi'; *гопак* > *gopak* 'ukrajinski narodni ples živahnog tempa'; *казачок* > *kazačok* 'muški narodni ples u dvočetvrtinskom taktu'; *трепак* > *trepak* 'ukrajinski i ruski muški narodni ples u dvočetvrtinskom taktu'.

2.c. Hrana, piće: *блин* > *blin* 'vrsta palačinke od dizana tijesta'; *кефир* > *kefir* 'kiselo kravlje, kozje ili ovčje mlijeko uz dodatak gljivica'; *кисель* > *kiselj* 'želatinozno jelo od krumpirova brašna s voćnim sokom'; *квас* > *kvaa* 'kiselo bezalkoholno piće od ražena brašna i slada'; *водка* > *vodka* 'žestoko alkoholno piće proizvedeno fermentacijom i destilacijom krumpira ili žitarica'; *пирог* > *pirog* 'pečeni slani kolač nadjeven mesom, sirom, povrćem i sl.'; *щу* > *šči* 'juha od kisela kupusa ili od zelenja'.

2.d. Književnost, knjige: *букварь* > *bukvar* 'početnica za osnovno čitanje'; *былина* > *bilina* 'ruska epska narodna pjesma'; *сказка* > *skaska* 'priča, bajka'; *обломовщина* > *oblomovščina* 'bezvoljnost, lijenost, pasivnost (prema Oblomovu, liku istoimenog romana I. A. Gončarova)'.

2.e. Ljudi (zanimanja i dr.): *босьяк* > *bosjak* 'siromah, beskućnik'; *кулак* > *kulak* 'bogat seljak koji unajmljuje radnu snagu'; *массовик* > *masovik* 'čovjek koji uspješno vodi kulturno-politički rad u narodu'; *нервчик* > *nervčik* 'nervozan čovjek'; *невежа* > *nevježa* 'neznalica'; *стиляга* > *stiljaga* 'pomodar, čovjek koji se upadno oblači po modi'; *виновник* > *vinovnik* 'krivac'; *житель* > *žitelj* 'stanovnik'.

2.f. Osobine ljudi: *бодрый* > *bodar* 'ćio, svjež'; *благородный* > *blagorodan* 'plemenit'; *гордый* > *gord* 'ponosan'; *изнурённый* > *iznuren* 'iscrpljen, iznemogao'; *предострожный* > *predostrožan* 'oprezan'; *простосердечный* > *prostosrdačan* 'iskren, srdačan'; *суетный* > *sujetan* 'tašt, umišljen'; *суетверный* > *sujevjeran* 'praznovjeran'.

2.g. Mjere: *десятина* > *desjatina* 'ruska mjera za površinu: 2400 četvornih hvati ili 1,025 ha'; *пуд* > *pud* 'mjera za težinu: 16,38 kg'; *трудодень* > *trudodan* 'pokušaj određivanja mjere rada i plaće (u namirnicama) u kolhozima i sovhozima'; *верста* > *vrsta* 'ruska mjera za dužinu: 1066,78 km'.

2.h. Novac: *деньги* > *denjgi/djenjgi* 'novac'; *гривеник* > *grivenik* 'stara ruska srebrena kovanica od 10 kopejki'; *керенка* > *kerenka* 'novčanica od 20–40 rubalja u

vrijeme vlade Kerenskog 1917–1920'; *копейка* > *kopejka/kopjejka* 'stoti dio rublja'; *рубль* > *rubalj* 'osnovna novčana jedinica u Sovjetskom Savezu i sadašnjoj Rusiji'.

2.i. Odjeća i obuća: *будёновка* > *buđonovka* 'ruska vojnička kapa slična šljemu'; *черкеска* > *čerkeska* 'dug muški kavkaski kaput od čvrsta sukna'; *фуражка* > *furaška* 'tip vojničke kape'; *гимнастёрка* > *gimnastjorka* 'tip vojničke košulje'; *валенки* > *valjenke* 'ruske čizme od valjanog sukna, pusta ili čoha'.

2.j. Oružje: *калашников* > *kalašnjikov* 'vrsta strojnice sovjetske proizvodnje'; *катюша* > *katjuša* 'ruski višecijevni minobacač'; *нагайка* > *nagajka* 'starinski bič s bodljama i olovnim kuglicama na kraju'.

2.k. Politika, povijest: *белогвардеец* > *bjelogardijac* 'pripadnik Bijele garde, koja se suprotstavljala Oktobarskoj revoluciji'; *декабрист* > *dekabrist* 'sudionik ustanka ruskih plemića 1825., kojim počinje borba protiv carskog samodržavlja'; *Дума* > *Duma* 'donji dom ruskog parlamenta'; *эсер* > *eser* 'socijalni revolucionar (S.R.), antiboljševik'; *гулаг* ('glavna uprava sovjetskih koncentracionih logora') > *gulag* 'logor'; *кадет* > *kadet* 'pripadnik konstitucionalno-demokratske stranke (K.D.), koja je poslije Oktobarske revolucije organizirala protivničke snage'; *меньшевик* > *menjševik* 'pripadnik manjine ruske socijaldemokratske stranke nakon njezina rascjepa 1903. godine; većinu su predstavljali boljševici'; *народник* > *narodnik* 'pristaša pokreta ruskih intelektualaca u 19. stoljeću za ostvarenje boljega društvenog poretka'; *троцкист* > *trockist* 'pristaša trockizma'; *троцкизм* > *trockizam* 'struja u ruskom komunističkom pokretu 1920–1930-ih godina pod vodstvom Lava Trockog'.

2.l. Sovjetski Savez, sovjetizmi: *агитпроп* > *agitprop* 'odjel za agitaciju i propagandu u raznim sovjetskim organizacijama'; *чека* > *čeka* 'izvanredna komisija za borbu protiv kontrarevolucije i sabotaže, koju je kasnije zamijenio GPU'; *колхоз* > *kolhoz* 'kolektivno seljačko gospodarstvo, sovjetski tip seljačke radne zadruge'; *колхозник* > *kolhoznik* 'član kolhoza, radnik u kolhozu'; *комсомол* > *komsomol* 'komunistička omladinska organizacija'; *комсомолец*, *комсомолка* > *komsomolac*, *komsomolka* 'članovi komsomola'; *нэп* > *NEP* (Nova ekonomska politika) 'ekonomska politika s elementima kapitalizma (1921–1928), uvedena poslije razdoblja ratnog komunizma'; *нэпман* > *nepman* 'privatni poduzetnik ili trgovac u vrijeme NEP-a'; *совхоз* > *sovhoz* 'državno poljoprivredno gospodarstvo'; *стахановец* > *stahanovac* 'radnik koji se ističe u povećavanju proizvodnosti rada, istaknuti udarnik'; *субботник* > *subotnik* 'dobrovoljni rad subotom, subotnja radna akcija'; *ударник* > *udarnik* 'počasno zvanje radnika koji redovito prebacuje normu'.

2.m. Svemirska istraživanja: *космонавт* > *kosmonaut/kozmonaut* 'astronaut'; *лунник* > *lunjik/lunik* 'svemirski brod sovjetske proizvodnje'; *луноход* > *lunohod* 'vozilo na kotačima, s automatskim upravljanjem, namijenjeno istraživanju Mjesečeve površine'.

2.n. Vozila: *байдак* > *bajdak* 'teretni brod na Dnjepru i Dnjestru'; *байдара* > *bajdara* 'ribarski brod presvučen kožom u sjevernim vodama (na Kamčatki, Čukotki i dr.)'; *тарантас* > *tarantas* 'starinska ruska putnička kola'; *туполев* > *tupoljev* 'tip putničkog aviona sovjetske proizvodnje'.

2.o. Zemljopis: *степь* > *stepa* 'velika ravnica obrasla travom i niskim grmljem koje podnosi sušu'; *тайга* > *tajga* 'u Sibiru i drugim sjevernim krajevima: gusta crnogorična šuma, sibirski prašuma'; *тундра* > *tundra* 'u pripolarnim krajevima: velika zamrznuta močvara obrasla mahovinom, lišajevima i drugim oskudnim raslinjem'.

2.p. Životinje: *борзой* > *borzoi* 'ruski hrt, gonič u lovu na vukove'; *лось* > *los* 'sjeverni jelen'; *лосось* > *losos* 'sjeverna riba iz porodice pastrva'; *толстолобик* > *tolstolobik* 'riječna riba biljožderka iz porodice amura'.

2.1. Nultu semantičku ekstenziju nalazimo i kod modela s dva značenja koja se prenose u repliku. Budući da su ti slučajevi rijetki, ovdje ih navodimo abecednim redom bez podjele po tematici:

баян > *bajan* 1. 'staro žičano rusko glazbalo', 2. (u novije vrijeme) 'tip velike harmonike'

борщ > *boršč* 1. 'tradicionalna ruska juha od miješanog povrća s obaveznom ciklom i goveđim mesom', 2. (u novije vrijeme) 'juha od miješanoga povrća' (cikla i meso se ne spominju). (Slučajevi kao taj osobito su česti u kulinarstvu, gdje variranje sastojaka može dovesti do novih jela.)

сарафан > *sarafan* 1. 'dio tradicionalne ženske narodne nošnje (haljina bez rukava, ispod koje se nosi košulja dugih rukava)', 2. (u suvremenoj ženskoj modi, kao samostalan odjevni predmet) 'ljetna haljina bez rukava i s dubokim vratnim izrezom'.

3. Suženje značenja

3.1. Suženje broja značenja

Kad model jezika davatelja (ovdje ruskoga) nudi u primarnoj adaptaciji veći broj značenja, jezik primatelj (ovdje hrvatski) bira za repliku samo neka od njih, najčešće samo jedno. Pritom je čest slučaj da je to značenje ono osnovno iz brojnijih značenja modela, a ponegdje se opaža i obrnut slučaj, tj. da odabrano značenje bude ono novije, ili jeziku primatelju manje poznato, koje zbog toga i privlači pozornost.

3.1.a. Carska Rusija: *атаман* (2)¹⁹ > *ataman* (#1)²⁰ 'kozački vođa'.

---

¹⁹ Broj u zagradama označuje broj značenja modela.

3.1.b. **Hrana, piće:** *пирожок* (3) > *piroška* (#2) 'kolačić od dizanog tijesta sa slanim ili slatkim nadjevom'.

3.1.c. **Ljudi (zanimanja i sl.):** *извозчик* (3) > *izvoščik* (#1) 'kočijaš kočije koja se unajmljuje'; *мужик* (4) > *mužik* (#1) 'seljak'.

3.1.d. **Odjeća, obuća:** *шапка* (4) > *šapka* (#1) 'vojnička kapa sa štitnikom'.

3.1.e. **Politika, povijest:** *чистка* (2) > *čistka* (#2) 'isključivanje nepoćudnih članova iz stranke ili s radnog mjesta'; *гласность* (2) > *glasnost* (#2) 'politika otvorenosti i boljeg obavještanja u Rusiji od sredine 1980-ih godina'; *перестройка* (2) > *perestrojka* (#2) 'promjena gospodarske politike u Rusiji i razvijanje demokracije i glasnosti 1985–1991'.

3.1.f. **Svemirska istraživanja:** *спутник* (4) > *sputnik/sputnjik* (#4) 'umjetni satelit za istraživanje svemira'; *восток* (3) > *vostok/vastok* (#3) 'tip sovjetskih svemirskih brodova'.

3.1.g. **Vozila:** *москвич* (2) > *moskvič* (#2) 'tip automobila sovjetske proizvodnje'; *тройка* (6) > *trojka* (#3) 'ruska zaprega od tri konja'.

3.1.h. **Životinje:** *морж* (2) > *morž* (#1) 'tip morskog sisavca na sjevernim morima'.

3.1.i. **Ostalo:** *дача* (2) > *dača* (#1) 'vikendica, kuća za odmor'; *подозрение* (2) > *podozrenje* (#1) 'sumnja, sumnjičavost'.

4.1. Suženje značenjskog polja

Taj tip primarne semantičke adaptacije dopunjuje prethodni tip, i to u smjeru ograničavanja značenjskog polja replike. Možemo navesti jedan takav primjer.

4.1.a. **Odjeća, obuća:** *рубашка* (4) > *rubaska* (#1) 'muška košulja bez ovratnika'. (U okviru toga prvog značenja modela označeno je i paralelno značenje 'ženska potkošulja', koje u replici izostaje, što znači da dolazi do suženja značenjskog polja.)

5.1. Proširenje broja značenja

U sekundarnoj adaptaciji se već potpuno prihvaćene replike dalje mogu razvijati, pa i stjecati nova značenja ili nijanse značenja.

бабушка > *babuška* 'bakica', 'stara žena'. Pored tih prihvaćenih značenja razvila su se još dva: 1) 'ruski drveni suvenir u obliku lutaka-kutija koje se slažu jedna u drugu, u ruskom poznat kao *матреша/матрешка*'. 2) 'trokutasta marama jarkih boja (inače dio narodne nošnje) koja se nosi na glavi ili oko ramena'.

---

²⁰ Znakom #1 označujemo da je od dva značenja modela u repliku ušlo prvo značenje, koje se iza toga navodi ('kozački vođa'). Drugo značenje modela ('vođa neke druge skupine'), koje nije ušlo u repliku, ovdje se ne navodi.

кнут > *knut* 'bič'. Pored tog značenja razvilo se i dodatno: 'nasilje, tiranija, teror', osobito u prijedložnoj svezi *pod knutom* koga, čega.

самиздат > *samizdat* 'privatno umnožavanje knjiga za koje bi inače važila zabrana iz političkih razloga', 'knjiga objavljena na taj način'. Uz ta se značenja razvilo još jedno: 'individualno traganje za sredstvima i načinima objavljivanja'.

5.2. Proširenje polja značenja

U tom tipu sekundarne adaptacije može se 1) proširiti značenjsko polje već prilagođene replike, ili se 2) jednomu od postojećih značenja dodaje stilistička nijansa, koja ukazuje na donekle izmijenjeni pristup.

1) Značenjsko se polje širi kod naziva *Moskva* 'glavni grad Rusije', gdje se dobiva značenje 'Rusija', 'cijela država', 'državna vlast'. U vrijeme sovjetske vlasti ista je riječ mogla biti upotrijebljena u značenju 'Sovjetski Savez', 'sovjetska vlast' i sl.

Isto se može reći za riječ *Kremlj* 'središte Moskve', 'središte političke vlasti', koja može dobiti značenja spomenuta u prethodnom odjeljku, kako u svezi sa sadašnjom državom (Rusijom), tako i s prijašnjom (Sovjetskim Savezom).

Riječ *Sovjeti* mogla je isto tako dobiti spomenuta značenja, ali samo u odnosu na Sovjetski Savez, a ne na Rusiju.

2) Riječ *юноша* ima u ruskom značenje 'mladić', ali rusizam *junoša* ima ironičan pristup pa ga prihvaćamo u značenju 'mladać'.

Riječ *рабо́та* znači u ruskom 'rad', ali rusizam *rabota* ima nijansu neodobravanja te znači 'težak rad', 'sumnjiva stvar', 'uzaludan posao'.

Riječ *путешествие* znači u ruskom 'putovanje', ali rusizam *putešestvije* ima negativnu ocjenu kao 'dugo, mučno, neugodno putovanje'.

6. Zaključak

Primjena postavki Rudolfa Filipovića o semantičkoj adaptaciji posuđenica pokazuje svoju opravdanost i u slučaju ruskih posuđenica u hrvatskom jeziku, dakle u slučaju dodira dvaju jezika koji su, s jedne strane, genetski bliski i još uvijek u mnogome slični, a s druge strane nisu nikada bili ni geografski ni državno povezani.

Osobitost koja je primijećena na proučavanom korpusu pokazuje da se u nekim riječima, koje su hrvatskom i ruskom jeziku zajedničke i po obliku identične kao općeslavenske te se ne mogu smatrati hrvatskim rusizmima, samo jedno od njihovih značenja preuzima iz ruskoga u hrvatski jezik i onda riječ s tim jednim značenjem dobiva karakteristiku rusizma. Tako riječ *glasnost* (v. 3.1.e.) ima u oba jezika značenje 'glasnoća, osobina nečega što je glasno' te u tom značenju ne može

u hrvatskom biti rusizam; ona postaje rusizmom kad se odnosi na postsovjetsku političku pojavu u Rusiji. Riječ *trojka* (v. 3.1.g.) ujedno je ruska i hrvatska riječ sa značenjima 'brojka tri', 'ocjena tri', 'predmet numeriran brojem tri', 'tri osobe zajedno'; ona postaje rusizmom kad se posudi iz ruskoga u hrvatski jezik u značenju 'ruska zaprega s tri konja'. Takvi su slučajevi mogući kod srodnih jezika, gdje se susreću identične tvorbe, a do posuđivanja pojedinih značenja dolazi samo povremeno.

Anja Nikolić-Hoyt

Zavod za lingvistička istraživanja

Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

A. Kovačića 5, HR-10000 Zagreb

SEMANTIČKA ADAPTACIJA ENGLESKIH POSUĐENICA U HRVATSKOM JEZIKU

1. Uvod

U vrijeme globalne međuzavisnosti današnjega svijeta, posredovane univerzalnom rasprostranjenosti engleskoga jezika – engleski je danas međunarodni jezik znanosti i tehnologije, diplomacije i trgovine, sporta, reklame, pop-kulture i interneta – prisutnost engleskog jezika i engleskih riječi u hrvatskom (i drugim jezicima) nezaustavljivo raste, i to ne samo u području stručnih žargona i stručnih terminologija (primjerice, računalna tehnologija, svemirska istraživanja, medicina), nego i u sferi javne (mediji), odnosno personalne razgovorne komunikacije, naročito među mladim ljudima urbanih sredina.

Utjecaj engleskog jezika na hrvatski, posebno na leksički inventar hrvatskoga, najčešće je uvjetovan potrebom imenovanja preuzetog predmeta ili pojma iz jezika davatelja, premda ne treba zanemariti ni prestižnu moć angloameričkog engleskog jezika i kulture kao snažnog motivacijskog sredstva za preuzimanje engleskih elemenata u hrvatski (i druge jezike). Stoga je, unatoč svim purističkim nastojanjima koja karakteriziraju suvremenu standardnu normu hrvatskoga jezika, nemoguće apstrahirati od odnosa u svijetu prema engleskom jeziku i često internacionalnim terminologijama.

2. Adaptacija na semantičkoj razini

Iako povijest utjecaja engleskog na hrvatski, poglavito na hrvatsku književnu produkciju, datira u XIX. stoljeće, a dodiri među dvama jezicima postaju sve intenzivniji nakon Drugoga svjetskog rata, kad počinju i sustavna proučavanja engleskog elementa u hrvatskom, u ovom će se radu analizirati engleske riječi koje su ušle u sustav hrvatskoga jezika tijekom posljednjih desetak godina, dakle *novi* anglicizmi. Naime, kao što je već naznačeno u uvodu, *stariji* su anglicizmi iscrpno opisani u postojećoj literaturi (vidi Filipović 1986 i 1990), dok *novi*, izrazito brojni, tvore veoma zanimljiv i u osnovi neistražen korpus, koji se nerijetko opire sustavnijoj obradi. Naime, poznato je da leksikografi preferiraju stabilne i jasno definirane korpuse i riječi čiji je status neupitan – ‘domaće’ ili ‘strane’, prihvaćene posuđenice ili napuštene tuđice te kodificiran izgovor, morfologiju, značenja i stilske vrijednosti. Međutim, nijedan od spomenutih uvjeta nije lako zadovoljiti kad su u pitanju recentne posuđenice iz engleskog, tim više što one dolaze kanalima koje je teško ili čak nemoguće kontrolirati, češće pripadaju govornom nego pisanom jeziku, nerijetko su dio žargona određenih nedominantnih društvenih grupacija, ili su pak svojina mladih ljudi, odnosno specijaliziranih domena kao što su pop muzika, droga, ili računala. (...), dokumentiranje tako nepostojane lingvističke situacije većina će tradicionalnijih lingvista smatrati nemogućim projektom. Pa ipak, nužno je pokušati prikupiti i opisati lingvističke dokaze koji svjedoče o procesu posuđivanja iz engleskog jer sinkronijski dostupni dokazi brzo iščezavaju; znatan će ih dio nestati u kratkom vremenu – čak iz sjećanja njihovih sadašnjih korisnika.²¹

Mnogi recentni anglicizmi u hrvatskom zadržavaju obilježja engleskog modela te u svojstvu tuđica (*bajt, fajn, džingl*), te sve češće stranih riječi (*bungee-jumping,*

---

²¹ »Lexicographers prefer stable and well-defined corpora, and words which allow clear statements about their status – “native” or “foreign”, accepted loanwords or rejected aliens, and codified spellings, morphologies, meanings and style values. None of these conditions is easily met in the case of recent loanwords from English, and least so if the foreign words come in through channels that are difficult or impossible to control, are spoken rather than written, and are part of the jargon of certain non-mainstream sections of the society, or are restricted to young people, or to the diction of specialized fields such as pop music, drugs, or computerese. (...), documenting a linguistic situation as variable as the present one, and the place of anglicisms in it, will be regarded as an impossible project by more stayed linguists. And yet, the job of collecting the evidence of borrowings from English is one which must be undertaken (...), since the evidence available synchronically to the participant observer is fleeting; much of it will be lost in a short time -- even from the memories of its present users.« – Görlach 2003:117–118.

new-age, power point), povećavaju udio posuđenog odnosno stranog leksika u hrvatskom. U skladu s time, a različito od drugih priloga u ovome zajedničkom radu, u korpusu *novih* engleskih riječi u hrvatskom nalazimo razmjerno malo pravih posuđenica, to jest riječi stranoga podrijetla koje su u većoj ili manjoj mjeri prilagođene normama i ograničenjima hrvatskoga standardnog jezika. Naime, znatan dio spomenutog korpusa čine strane riječi, i to u velikoj mjeri citatne ili *ad hoc* posuđenice, koje se trenutačno upotrebljavaju u hrvatskome tekstu (pisanom i govorenom), što ih, međutim, ne čini riječima hrvatskoga jezika. One se pišu izvornom grafijom, neprilagođene su, a koje će među njima s vremenom steći status pravih posuđenica, zasad nije moguće odrediti. S druge strane, među prilagođenim engleskim riječima također nalazimo paralelne uporabe iste riječi u više ili manje adaptiranom liku, pri čemu se adaptirani model često javlja kao manje uobičajena varijanta, primjerice *fajl:file*. Prema nekim predviđanjima (Görlach 2003) u svim će europskim jezicima doći do porasta učestalosti i raspona uporabe engleskih riječi, a vrlo je vjerojatno da će se povećati i broj govornika engleskog kao i razina njihove kompetencije. Zahvaljujući tome, moguće je pretpostaviti da će se u svim tim jezicima, pa i u hrvatskom, zadržati sloj neintegriраниh i zapravo internacionaliziranih engleskih riječi. U skladu s time, može se očekivati da će svaki put kad neka razgovorna razmjena dotakne određenu temu odnosno razinu formalnosti ili apstrakcije dolaziti do manje više automatskog prebacivanja kodova²². Sve u svemu, radi utvrđivanja i prikazivanja činjenica, dakle u deskriptivne svrhe, potrebno je opisati zatečeno stanje, to jest masovnu prisutnost engleskih elemenata u hrvatskom (i drugim jezicima), poglavito od ranih devedesetih godina prošloga stoljeća do danas. Pritom je, čini se, nužno, revidirati sam pojam anglicizma koji implicira veći ili manji stupanj adaptiranosti, to jest uklopljenosti u sustav jezika primatelja. Drugim riječima, budući da su anglicizmi riječi *preuzete iz engleskog koje su adaptirane prema sustavu jezika primatelja*, u ovom slučaju hrvatskog²³, velik dio naznačenog korpusa zapravo ne sadrži prave anglicizme. Stoga treba bilo proširiti postojeće razumijevanje anglicizama, ili pak naprosto govoriti o stranim, to jest engleskim riječima u hrvatskom.

Unatoč tomu što je tendencija zadržavanja izvorne grafije ili koje druge karakteristike jezika-modela, to jest engleskog, sve više prisutna, pri integraciji engleskih modela u sustav hrvatskoga jezika javljaju se različite promjene. U ovom nas radu zanimaju različite promjene na semantičkoj razini.

---

²² Görlach 2003:33.

²³ Filipović 1990:16.

2.1. Nulta semantička ekstenzija

Premda je suženje značenja najčešća promjena u jezičnom posuđivanju jer se u jezik primatelj s posuđenicom obično preuzima samo jedno specifično značenje koje predstavlja predmet ili pojam preuzet iz sredine jezika davatelja, a ne sva značenja modela, u korpusu engleskih riječi koje su ušle u sustav hrvatskoga jezika tijekom posljednjih desetak godina i nisu zabilježene u Filipovićevu rječniku *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku* iz 1990. godine, uočljiv je, međutim, izrazito velik broj primjera nulte semantičke ekstenzije, odnosno slučajeva u kojima opseg značenja replike potpuno odgovara opsegu značenja modela, što se obično događa s riječima koje imaju manji broj značenja, odnosno samo jedno. U skladu s time, primjere nulte semantičke ekstenzije najčešće nalazimo među izrazima koji pripadaju stručnim terminologijama i žargonima (računalna tehnologija, sport, moda, medicina), čije je nazivlje uglavnom jednoznačno. S druge strane, velik broj engleskih riječi iz našeg korpusa koje oblikuju svoje značenje nultom ekstenzijom potječe od engleskih modela koji su i sami neologizmi, dakle *nove* riječi koje još nisu *stigle* razviti sekundarna i općenito druga i/ili dodatna značenja. To također objašnjava i nemalen broj složenih riječi među engleskim riječima u hrvatskom: *air* 'zrak' + *kiss* 'poljubac' = *hum. air kiss* ('poljubac bez stvarnog dodira usnama kao znak pozdrava'), *air* 'zrak' + *rage* 'gnjev' = *air rage* ('agresivno ponašanje putnika u avionu prema drugim putnicima ili prema osoblju aviona'), *to blend* 'pomiješati' + *family* 'obitelj' = *blended family* ('obitelj u kojoj, uz njihovu zajedničku, žive i djeca jednog ili oba roditelja iz prijašnjih brakova'). Naime:

Nove riječi nisu sasvim nove. U najvećoj mjeri one su sačinjene od postojećih komponenata. (...) U engleskom jeziku tvorenje složenica spada u najrašireniji postupak (tvorbe novih riječi) tijekom XX. stoljeća.²⁴

Mnogobrojne engleske riječi odnosno njihove replike u hrvatskome, koje zadržavaju nepromijenjeno značenje modela, pripadaju različitim semantičkim poljima²⁵ među kojima su najleksikaliziranija (**računalna**) **tehnologija**, **sport** i

---

²⁴ »New words are not totally new. The vast majority are made up of existing components. (...) In English, **compounding** has been the most prolific process throughout the 20th century.«, J. Aitchison, *Words pour into English*, in *Longman Dictionary of Contemporary English*, Third edition with New Words supplement, 2001, B26/27.

²⁵ Treba naglasiti da se navedena semantička polja međusobno razlikuju s obzirom na opseg i koherentnost samog polja te mogućnost određivanja granice polja: dok su među nekim poljima granice relativno stabilne i stalne (**sport** te **glazba** i **ples**), granice drugih polja relativno su neodređene i mutne, zbog čega nerijetko dolazi do prelijevanja jednog semantičkog polja u drugo (primjerice, **kozmetika**, **zdravlje** i **kultura življenja**).

rekreacija, glazba i ples, moda, reklama i kozmetika, zdravlje i kultura življenja, te društvene pojave u širem smislu, čiji izrazi u svojoj ukupnosti svjedoče o interesima i prioritetima modernog potrošačkog, globalnog i globaliziranog društva.

(Računalna) tehnologija: *e-mail* > *e-mail* '1. (elektronski) sustav za prijenos poruka pomoću računala' i 2. (elektronska) poruka²⁶; *cyber café* > *cyber café* 'café u kojem se mogu koristiti računala priključena na internet'; *chat room* > *chat room* 'mjesto na internetu s kojeg korisnici šalju i odmah primaju poruke tako da zapravo razgovaraju dok su na netu'; *downloading* > *downloading*, *daunlodning* 'kopiranje programa koji se nalazi na internetu, s interneta/na internet'²⁷, *home page* > *home page* 'vrsta naslovne stranice na računalnoj mreži koja sadrži osnovne informacije o nekoj osobi ili ustanovi pa služi kao polazište u daljnjem pretraživanju podataka na mreži'.

Sport i rekreacija: *bungee jumping* > *bungee (jumping)* 'skakanje npr. s mosta pri čemu su skakačeve noge pričvršćene gumenim konopom za odskočno mjesto na mostu tako da skakač nakon skoka poskakuje u zraku'; *paragliding* > *paragliding* 'padobransko jedrenje'; *softball* > *softball* 'igra slična bejzbolu, igra se na manjem igralištu s nešto većom i mekanom loptom'; *kick boxing* > *kick boxing* 'kombinacija različitih tehnika borilačkih umijeća koja dopušta udaranje protivnika šakama i bosim nogama'; *Tae Bo* > *Tae Bo* 'kombinacija aerobnog vježbanja s elementima plesa i borilačkih umijeća'.

Glazba i ples: *techno* > *techno* 'vrsta popularne elektronske plesne glazbe koja ima više podžanrova', *r' n b'* > *r' n b'* 'vrsta popularne glazbe u kojoj se miješaju blues i jazz'; *acid jazz* > *acid jazz* 'vrsta popularne glazbe u kojoj je pomiješano više muzičkih žanrova, poglavito jazz, hip-hop i soul'; *hip-hop* > *hip-hop* 'vrsta popularne plesne glazbe socijalno i politički angažiranih tekstova i pravilnih izmjena ritmova'²⁸; *unplugged* > *unplugged* 'koji se odnosi na glazbene nastupe bez električnih gitara i elektroničkih pomagala'.

Moda, reklama i kozmetika: *makeover* > *makeover* 'mijenjanje, obično uljepšavanje čijeg izgleda pomoću nove odjeće, frizure, šminke'; *sports-wear* > *sportswear/sportsver* 'sportska odjeća' a. 'odjeća za bavljenje sportom' i b.

---

²⁶ Primjer modela s dva značenja od kojih se oba prenose u jezik primatelj.

²⁷ Taj se anglicizam nerijetko javlja u više oblika od kojih su neki manje, a drugi više adaptirani: *download*; *downloading* (»a digitalno snimanje u dnevnoj sobi ili kuhinji te izravni *downloading* u računalo sada i vašu najgoru perverziju čini dostupnom milijunima ljudi — ako vi to želite«, *Playboy*, hrvatsko izdanje, listopad 2002, 24); *downlodiranje*; *daunlodirati*; *daunlodovati* (Anić—Goldstein 1999).

²⁸ U novije se vrijeme u engleskom značenje složenice *hip-hop* unekoliko proširilo te označava vrstu popularne urbane kulture koja uključuje rap glazbu, ples i grafite. To prošireno značenje potvrđeno je i u hrvatskom jeziku.

'neformalna odjeća'²⁹; *piercing* > *piercing* 'bušenje rupica na različitim dijelovima tijela u koje se onda umeću ukrasi, obično naušnice'; *body wrapping* > *body wrapping* 'kozmetički postupak uklanjanja celulita omotavanjem tijela u posebne folije'; *nail art* > *nail art* 'njega i uljepšavanje noktiju'.

Zdravlje i kultura življenja: *baby blues* > *baby blues* 'depresija koja se javlja kod velikog broja žena neposredno poslije porođaja'; *power nap* > *power nap* 'kratak san usred dana koji obnavlja snagu'; *last minute* > *last minute* 'turistički aranžmani koji se dogovaraju u posljednji čas pa se prodaju po sniženim cijenama'; *fan club* > *fan club/klub* 'udruženje strastvenih ljubitelja neke slavne poznate osobe ili sportske momčadi', *happy hour* > *happy hour* 'određeno vrijeme u danu kad su u kafićima cijene ob. alkoholnih pića niže'.

Društvene pojave u širem smislu³⁰: *brainstorming* > *brainstorming* 'intenzivna rasprava s ciljem da se riješi neki problem ili prihvate nove ideje'; *self-help* > *self-help* 'oslanjanje na vlastite snage umjesto na pomoć drugih u rješavanju osobnih problema'; *self-made man* > *self-made man* 'čovjek koji je zahvaljujući vlastitim naporima, bez materijalnoga i društvenog zaleđa, ostvario vrlo uspješnu karijeru'; *pro-life* > *pro-life* 'koji je protiv prava na pobačaj'; *know how* > *know how* 'znanje, (tehnička) vještina'.

Velika većina nabrojanih primjera pripada razgovornom jeziku, odnosno takozvanim *hibridnim* kategorijama sastavljenima od naziva koji pripadaju stručnim terminologijama i žargonima, ali koji postupno prodiru ili su već pro-

²⁹ Još jedan primjer modela s dva značenja koja se u potpunosti prenose na repliku. Kako je iz već spomenutih razloga (stručni nazivi, nove riječi) u korpusu *novih* engleskih riječi u hrvatskom takvih primjera razmjerno malo, oni se ne navode kao zasebna podskupina unutar nulte semantičke ekstenzije. Osim posuđenih, više ili manje adaptiranih oblika *sportswear* i *sportsver*, koji se najčešće rabe u publicističkom i razgovornom stilu, u općoj upotrebi nerijetko susrećemo i neposrednu prevedenicu *sportska odjeća*.

³⁰ To je uistinu široko koncipirana i vrlo heterogena kategorija sastavljena od više sadržanih pod-kategorija među kojima su: **zanimanja** (*bodyguard* 'tjelohranitelj'), **osobine** (*party animal* 'osoba koja je poznata po svom uživanju u zabavama'), **običaji i navike** (*free love* 'slobodna ljubav'), **društveni pokreti** (*New Age* 'opsežan društveni pokret nastao kasnih 80-ih u SAD-u, ali se u 90-ima proširio i Europom, koji karakteriziraju alternativni pristupi tradicionalnoj kulturi Zapada s naglašenim interesom za istočnjački misticizam, holistički pristup umu i tijelu, osobnu duhovnost'), **elementi engleske (američke) kulture i civilizacije** (*Halloween* 'noć 31. listopada kada se ljudi, najčešće djeca, kostimiraju u vještice, duhove, bundeve, utemeljeno na nekadašnjem vjerovanju da upravo te noći, dakle uoči Svih svetih, oživljavaju duhovi umrlih'). U **društvene pojave** u širem smislu također spada i **narkokultura**, o kojoj svjedoči niz leksičkih dokaza (*junkie* 'ovisnik', *overdose overdzirati se* 'prevelika količina droge, predozirati se', *crack* 'vrsta kokainske droge brzog učinka koja u vrlo kratkom roku stvara veliku ovisnost'). U nekim svojim aspektima ta se kategorija nerijetko isprepliće s kategorijom **zdravlje i kulture življenja**.

drli u razgovorni sloj i razgovornu frazeologiju hrvatskoga jezika po formuli *stručni termin ograničene primjene* → *svakodnevni razgovorni izraz koji ima širu primjenu*. Ili je naprosto riječ o transferu engleskih riječi i fraza iz razgovornog sloja engleskog u razgovorni sloj hrvatskoga jezika. Naime, navedeni su primjeri u znatnoj mjeri *svojina* takozvanih *globalnih tinejdžera*, to jest mladih ljudi urbanih sredina koji su najistaknutiji potrošači i najdjelotvorniji pronositelji globalizirane industrije pop glazbe, mode i elektroničkih medija, posredovanih engleskim jezikom. Takozvani *globalni tinejdžeri* ujedno su i najbrojniji i najproduktivniji korisnici engleskog u hrvatskom (i drugim jezicima).

S obzirom na velik ugled engleskog u današnjem svijetu mnoge *nove* engleske riječi u hrvatskom zadržavaju, kao što smo vidjeli, obilježja engleskog izgovora, grafije i morfologije pa spadaju u strane riječi. Njihovi su prijevodni ekvivalenti zapravo rijetki, često nedovoljno transparentni (*Internet = međumrežje*), a mogućnost kalkiranja nerijetko je sputana morfološkim zakonitostima hrvatskoga jezika odnosno ograničenjima koja iz njih proizlaze (*know how*, na primjer). Prestižnost (američkog) engleskog jezika također motivira i (hiper)produkciju pseudoanglicizama, dakle riječi sastavljenih od engleskih elemenata ili od engleskih riječi skraćenih u novi lik, koje nisu preuzete iz engleskog jer u engleskom u takvu liku ne postoje, primjerice *multi lover*.

2.2. Suženje značenja

Suženje značenja obuhvaća promjenu od više značenja na jedno značenje (*suženje značenja po broju*), odnosno od općeg značenja na specijalizirano značenje (*suženje značenja u polju*).

Dok su primjeri suženja polja značenja vrlo rijetki, suženje broja značenja vrlo je česta semantička promjena u procesu jezičnog posuđivanja jer se riječ, kao što smo već rekli, najčešće preuzima radi potrebe imenovanja preuzetog predmeta ili pojma iz jezika davatelja, a to je obično samo jedno značenje. Broj značenja modela preuzeli smo iz jednojezičnog engleskog rječnika *Longman Dictionary of Contemporary English*, treće izdanje s dodatkom novih riječi iz 2001. godine (Longman 2001). Ukupan broj značenja navedenih u *Longmanu* služi, dakle, kao polazište u određivanju promjene opsega značenja replike. Preuzeto značenje također smo usporedili s Görlachovim rječnikom europskih anglicizama (Görlach 2001). U korpusu *novih* engleskih riječi u hrvatskom odabrano značenje među brojnijim značenjima modela obično je novije odnosno novo značenje. To novo značenje, često dominantno, ponekad zamagljuje, to jest potiskuje ostala značenja modela. Slijedi nekoliko primjera:

Eng. *attachment* (4+3) ima u engleskom četiri plus tri nova značenja³¹, od kojih je hrvatski preuzeo samo jedno od tri nova značenja. Naime u hrvatskom *attachment* znači 'dokument, najčešće *file*, koji se šalje uz *e-mail* poruku'.

Eng. (*to*) *chat* (2) uz značenje 'razgovarati neformalno, prijateljski o nevažnim stvarima' ima i novo značenje 'komunikacija/komunicirati, čavrljati na internetu s više ljudi istodobno'. U hrvatskom se koristi samo u novom značenju u imeničkom i glagolskom obliku: *Ne zaboravite: na chatu ljudi lažu više nego kad ih gledate u oči; Mnogo je prednosti upoznavanja on line: možete chatati kad poželite, u pidžami i (...)*³². Često se upotrebljavaju i složenice u kojima se *chat* pojavljuje kao prvi (*chat room*), odnosno drugi dio složenog izraza (*cyber chat*) koje, međutim, pripadaju nultoj semantičkoj ekstenziji. Potvrđen je i oblik *chater*: *Netrpeljivost, vrijeđanje i uznemiravanje drugih chatera (...) nije dozvoljeno*³³.

Eng. *host* kao imenica ima osam značenja od kojih nijedno nije preuzeto u hrvatski. Usvojena je samo *hostesa*, u čija su sva tri značenja (1. domaćica u vlaku, autobusu, na brodu i sl. 2. stjuardesa 3. domaćica grupi ili pojedincu prigodom većih sportskih natjecanja, kongresa i sl.)³⁴ sadržani dijelovi hiperonima *host* 'onaj koji snabdijeva, nudi, poslužuje'. Glagol *host* ima dva plus jedno novo računalno značenje koje predstavlja osnovu značenja engleske posuđenice *host* u hrvatskome: 'kompjuter koji je u odnosu na više drugih računala, terminala i uređaja središnji; u njemu se obavljaju poslovi koji se zadaju na drugom mjestu unutar sustava'.³⁵ Potvrđen je također i pridjev *hostan* u složenom izrazu *hostni kompjuter*, to jest središnji kompjuter u mreži.

Eng. *link* kao imenica ima šest značenja (i kao glagol ima ih šest) i jedno novo, koje pripada računalnoj terminologiji. *Link* se u hrvatskom upotrebljava u razgovornom jeziku u značenju 'veza, element koji povezuje dvije različite stvari ili pojave' i u novije vrijeme kao dio računalnog žargona te označava 'posebno istaknute riječi ili sličice pomoću kojih se klikom miša otvaraju novi dijelovi dokumenta na internetu'.

Eng. *password* ima dva značenja 1. 'dogovorena tajna riječ ili skupina riječi koju treba izgovoriti prije ulaska u neki posebno čuvani prostor, primjerice vojni kamp; »lozinka« 2. 'niz brojaka ili slova koje korisnik mora upisati u računalo da

---

³¹ Nova jer se navode u dodatku New Words supplement spomenuta Longmanova rječnika.

³² *Cosmopolitan* 62, veljača 2003.; u izvorniku *chat* i *chatati* nisu podcrtani.

³³ *Pravila korištenja Iskon chata*, <http://www.iskon.hr/chat/pravila.html>, 24.X.2003.

³⁴ Anić–Goldstein 1999.

³⁵ Anić–Goldstein 1999:561.

bi se mogao služiti nekim informatičkim programom ili datotekom', od kojih je hrvatski preuzeo samo drugo, to jest računalno.

Eng. *server* ima četiri uvriježena i jedno novo značenje, a u hrvatskom se koristi u dva značenja 1. *sport* 'igrač koji izvodi početni udarac' 2. *računal*. a. 'glavno računalo na mreži' b. 'računalo koje programskom opremom poslužuje druga računala na mreži'. Zanimljivo je napomenuti da novo značenje u engleskom nije vezano uz računalnu tehnologiju, već označava osobu koja poslužuje u restoranu: *Our server told us about the day's specials*³⁶.

Eng. *step* (kao imenica) ima 17 + 1 novo značenje (u liku *step aerobics*), od kojih su u hrvatskom zadržana samo dva značenja: *step* kao 'vrsta plesa' i *step* kao 'vrsta aerobnog vježbanja na klupici/stepenicí'.

Eng. *squash* (kao imenica) ima četiri značenja, a u hrvatskom se koristi u značenju 'igra slična tenisu koja se igra u zatvorenom prostoru; reketi su manji od teniskih, a loptica je mala i mekana'.

Eng. *celebrity* ima dva značenja: 1. 'slavna poznata osoba, obično iz zabavnog života'; 2. 'osobina ili stanje onoga tko je slavan, slava, čuvenost'. U hrvatskom se *celebrity* pojavljuje samo u značenju 'onoga koji je poznat mnogima, slavna osoba'³⁷. Riječ se javlja u neadaptiranu (*celebrity*), te manje (*selebrity*) ili više (*selebi*) adaptiranu obliku.

Eng. *hotline* znači 1. 'izravna telefonska odnosno komunikacijska veza između visokih dužnosnika koja se koristi u posebnim prilikama'; 2. 'telefonska linija koja ljudima u nevolji omogućuje kontakt s osobom ili ustanovom za pružanje odgovarajuće pomoći'; 3. 'telefonska linija za komuniciranje erotskih poruka'. U hrvatskom se, osobito u posljednje vrijeme, koristi u drugom i trećem značenju. Osim engleske riječi *hotline* u upotrebi je i kalkirani oblik *vruća linija*: *Prve takozvane vruće linije u svijetu otvarane su prije svega s namjerom prevencije samoubojstava (...)*³⁸.

2.3. Proširenje značenja

Za razliku od semantičkih promjena na primarnoj razini adaptacije, promjene značenja koje se javljaju u okviru sekundarne adaptacije uvjetovane su potpunom integracijom posuđenice u leksički sustav jezika primatelja u kojem se posuđena riječ razvija neovisno o svom izvoru, dakle posve slobodno, poput izvornih riječi toga jezika. Međutim engleske riječi koje se upotrebljavaju u hrvatskom u novije vrijeme, to jest posljednjih desetak godina, još se nisu *stigle in-*

---

³⁶ Longman 2001:B75.

³⁷ Riječ *celebritet*, međutim, znači i slavnu osobu i osobinu onoga koji je poznat.

³⁸ *Svijet* 19.VI.1987.

tegrirati u leksički sustav hrvatskoga jezika i razviti dodatna značenja. Tomu dakako pridonose i pravila odnosno ograničenja hrvatske standardne norme, ali i masovan priljev engleskih riječi u razmjerno kratkom vremenu. S druge strane, neke su *nove* engleske riječi, prije svega zbog globalne važnosti referenta koji označavaju i nepostojanja odgovarajućeg prijevodnog ekvivalenta u hrvatskom, zaživjele vlastitim životom te se koriste posve slobodno šireći svoja značenja u broju i polju. Premda je proširenje značenja motivirano *osjećajima i mislima* određenog vremena i prostora, zahvaljujući suvremenim globalizacijskim procesima, koji su, kao što smo već naglašavali, posredovani engleskim jezikom, proširenja značenja nerijetko prelaze granice pojedinačnih jezika. Na kraju, primjeri značenjskih promjena koje proizlaze iz proširenja značenja, premda ponekad široko prihvaćeni, uglavnom nisu zabilježeni u postojećim rječnicima hrvatskoga jezika. Nasuprot tomu, bilježe ih drugi i drugačiji izvori, poput novinskih članaka i razgovornoga jezika.

2.3.1. Proširenje u značenjskom polju

Engleska riječ *hardware* (*hardver*) preuzeta je u hrvatski u svojem temeljnom, računalnom značenju 'fizički dijelovi kompjuterskog sustava, uključujući sve vanjske uređaje (pisač, modem, miš, tastatura i sl.'³⁹. Isto tako, preuzeto značenje komplementarne engleske riječi *software* (softver) jest računalno: 'računalni programi i upute za obavljanje pojedinih zadataka na računalu'⁴⁰. Međutim, s vremenom se opseg njezina značenja proširio pa se engleske riječi *hardware* odnosno *software* upotrebljavaju u hrvatskom u novim kontekstima označavajući često sasvim nesrodne fenomene utemeljene na poopćenom značenju *hardwarea* kao 'onog što je materijalno i temeljno, polazišno' nasuprot 'onomu što je nematerijalno i nadograđeno, to jest *softwareu*. Tako u jednom kontekstu raz-doblje *softwarea* znači pripreme, studije, konferencije, lobiranje za dobivanje dozvole⁴¹, dok u sociološkoj raspravi Josipa Županova⁴² *softver* označava određene društvene kodove i vrijednosne orijentacije, a *hardver* klasni interes. Spomenimo još i *jumbo* plakat modne konfekcije *Varteks* koji je prošle godine na svim istaknutim mjestima u Zagrebu i okolici, a zasigurno i šire, reklamirao novu liniju muške mode *Di Caprio*. Zanimljivo je spomenuti da su zapravo postojale dvije inačice plakata, od kojih je ona prva, *neprikladna*, naglo iščeznula. Inkriminirana je verzija, naime, supostavljala obnaženi muški i nešto manje obnaženi ženski torzo, pri čemu je

³⁹ Anić–Goldstein 1999:514.

⁴⁰ *Minervin rječnik novih riječi* 1996:176.

⁴¹ *Vijenac* 40/III, 13.VII.1995, 14.

⁴² Josip Županov, *Od komunističkog pakla do divljeg kapitalizma*, Zagreb 2002, 38.

muški bio popraćen *modnom dosjetkom hardware*, a ženski, dakako, sa *software*. Na novoj verziji plakata, dva su muška torza, zapravo isti je muškarac, prvo nabildan i nag, dakle *hardware*, a potom odjeven u najnoviju Varteksovu kolekciju, odijelo s kravatom, to jest *software*. Uistinu, pregršt različitih značenja i (meta)-poruka!

2.3.2. Proširenje broja značenja

Budući da je proširenje značenja (po broju i u polju) uvjetovano dužom i slobodnom uporabom (kao svake druge domaće riječi) posuđenice te njezinom potpunom integracijom u leksički sustav jezika primatelja, u korpusu *novih* engleskih riječi u hrvatskom primjeri proširenja broja značenja nisu osobito česti. Shodno tome, za većinu proširenih značenja (te općenito za znatan broj spomenutih *novih* engleskih riječi) nećemo, kao što smo već rekli, naći potvrdu u rječnicima koji uglavnom popisuju (već) normirane oblike i značenja. Naime, primjeri engleskih riječi koje su uz svoje ili više svojih izvornih značenja razvile i neka nova, engleskome jeziku nepoznata značenja, javljaju se uglavnom u razgovornom jeziku, najčešće u razgovornoj komunikaciji mladih ljudi urbanih sredina.

U procesu proširenja značenja pojavljuje se također znatan broj pseudo-anglicizama, dakle riječi koje su nastale od engleskih elemenata ali koje u takvu obliku i/ili značenju nisu potvrđene u engleskom. Na primjer, engleska riječ *gloser* ima u hrvatskom barem dva značenja: 'kozmetički premaz za sjaj usana, sjajilo' i 'kozmetički premaz za sjaj kose', koji, međutim, nisu potvrđeni u engleskom kao jeziku davatelju. Naime, *glosser* uopće ne postoji, upotrebljava se oblik *gloss*, koji nema spomenuta značenja. Za označavanje sjajila za usne koristi se oblik *lip-gloss*. Sličan primjer nepodudaranja izrazne (i djelomično) sadržajne strane modela i replike nalazimo u primjeru *darker*. *Darkera* u engleskom nema, postoji samo *dark*, čije se značenje proširilo, osobito među mladim ljudima urbanih sredina, ali ne samo u hrvatskom, nego i u drugim jezicima, te označava 'vrstu pop glazbe nastale osamdesetih godina' i 'stil odijevanja u kojem prevladava crna boja, popularan među mladima koji slušaju *dark*'. U skladu s time, pridjev *dark* odnosi se na modu odijevanja u crno i na vrstu glazbe koju vole sljedbenici toga stila, nerijetko optuživani zbog pesimističkog, mračnog, crnog pogleda na svijet. Uz oblik *darker* u hrvatskom se javljaju *darkerica* te pridjev *darkerski*. S druge strane, značenje engleske riječi *body bag*, koja se u hrvatskom, kao i u nekim drugim europskim jezicima, koristi u značenju 'torba koja se nosi preko ramena na boku i prati liniju tijela' čak se znatno udaljilo od svoje uporabe u engleskom. Naime, *body bag* u engleskom označava navlaku koja služi za

prijenos mrtvog tijela. Prema tome, *body bag* primjer je riječi čiji je oblik potvrđen u engleskom, ali čije značenje nije sadržano u značenju/značenjima modela. Engleska riječ *moving/muving* također se do određene mjere udaljila u hrvatskom od osnovnog značenja modela. Naime, za razliku od engleskog, u kojem se *moving* odnosi na kretanje, premještanje, promjenu pozicije, u hrvatskom se *moving/muving* rabi u ponešto izmijenjenu, može se reći proširenu značenju, i označava intenzivno događanje, zbivanje vezano uz neki društveni, kulturni događaj. U skladu s time, *muver* je pokretač i sudionik nekog društvenog događaja, a *muvana* je intenzivno društveno događanje. Konačno, *Big Bang (theory)* preuzet je iz engleskog u značenju 'teorija prema kojoj je svemir nastao kataklizmičkom eksplozijom, to jest 'velikim praskom'. U hrvatskom se, međutim, koristi još i u dodatnom značenju 'seksualni odnos', iako je takva uporaba ograničena na razgovornu komunikaciju i jezik mlađe populacije.

Kao što smo već rekli, najveći broj primjera povećanja ekstenzije značenja replike, to jest općenito *novih* engleskih riječi u hrvatskom, vezan je uz razgovorni jezik mladih ljudi urbanih sredina koji se ukazuju kao najaktivniji pokretači jezičnih promjena i najveći *potrošači* engleskog jezika (i kulture).

Literatura

- Ajduković, J. 1997. *Rusizmi u srpskohrvatskim rečnicima. Principi adaptacije. Rečnik*. Beograd : Foto Futura.
- Anić, Vladimir. 1998. *Rječnik hrvatskog jezika*, 3. prošireno izdanje, Zagreb : Novi Liber.
- Anić, Vladimir; Ivo Goldstein. 1999. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb : Novi Liber.
- Bidwell, Charles. 1967. Colonial Venetian and Serbo-Croatian in the Eastern Adriatic : A Case Study of Languages in Contact. *General Linguistics* VII(1967), 13–30.
- Boerio, Giuseppe. 1867. *Dizionario del Dialecto Veneziano*. Terza edizione aumentata e corretta. Venezia : Reale tipografia di Giovanni Cecchini editore.
- Bol'soj tolkovyj slovar' russkogo jazyka*. 1998. Rossijskaja akademija nauk, Institut lingvističkih issledovanij. Sankt-Peterburg : «Norint».
- Brozović-Rončević, Dunja, Alemko Gluhak, Vesna Muhvić-Dimanovski, Branko Sočanac, Lelija Sočanac. 1996. *Rječnik novih riječi: mali vodič kroz nove riječi i pojmove u hrvatskim glasilima*. Zagreb : Minerva.
- Deanović, Mirko. 1966–67. Stratificazione lessicale sulle coste orientali dell'Adriatico. *Bollettino dell'Atlante linguistico Mediterraneo*, no. 8–9, 167–171.

- Deanović, Mirko, Josip Jernej. 1993. *Talijansko-hrvatski rječnik*. 11. izdanje. Zagreb : Školska knjiga.
- Deroy, Louis 1956. *L'emprunt linguistique*. Paris : Société d'Édition «Les Belles Lettres».
- Devoto, Giacomo, Oli, Gian Carlo 1979. *Dizionario della lingua italiana*. Firenze : Le Monnier.
- Der große Duden*. 2002. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag.
- Duden 5. 2001. *Das Fremdwörterbuch*, Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag.
- Duden 6. 1990. *Das Aussprachewörterbuch*, Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag.
- Duden 8. 1988. *Wie sagt man in Österreich*. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich. Dudenverlag.
- Filipović, Rudolf. 1986. *Teorija jezika u kontaktu : Uvod u lingvistiku jezičnih dodira*. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i Školska knjiga.
- Filipović Rudolf. 1990. *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku*. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i Školska knjiga.
- Filipović, Rudolf, Antica. 1996. Semantička adaptacija u *Rječniku anglicizama u ruskom jeziku: teorija i primjena*. *Croatica (Hercigonjin zbornik)*, 111–124.
- Filipović, Rudolf, Antica Menac. 1998. Doprinos teoriji proučavanja anglicizama u ruskom i hrvatskom jeziku - odnos primarne i sekundarne adaptacije. *Croatica, Prinosi proučavanju hrvatske književnosti (Zagreb)*, godište XXVII, svezak 45–46, 83–91.
- Filipović, Rudolf, Ljuba Dabo-Denegri, Dragica Dragičević, Antica Menac, Anja Nikolić-Hoyt, Lelija Sočanac, Orsolya Žagar-Szentesi. 1999. Transmorfemizacija modela šest europskih jezika u hrvatskom. *Filologija* 33:1, 1–54.
- Folena, G. 1968–70. Introduzione al veneziano «de là da mar». *Bollettino dell'Atlante Mediterraneo* 10-12, 331–376.
- Franolić, Branko. 1975. *L'influence de la langue française en Croatie d'après les mots Emprunté*. Paris : Nouvelles Éditions Latines.
- Franolić, Branko. 1976. *Les mots d'emprunt Français en Croatie*. Paris : Nouvelles éditions latines.
- Fučić, Branko. 1998. *Terra incognita*. Zagreb : Kršćanska sadašnjost.
- Gačić, Jasna. 1979. Romanski elementi u splitskom govoru. *Čakavska rič* 1979:1, 3–55.
- Gesemann, Gerhard. 1922. *Das Deutschtum in Südslawien*. München.
- Glovacki-Bernardi, Zrinjka.s 1998. *Deutsche Lehnwörter in der Stadtsprache von Zagreb*. Frankfurt a/M, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien : Peter Lang GmbH, Europäischer Verlag der Wissenschaften.
- Görlach, Manfred (ed.). 2001. *A Dictionary of European Anglicisms : A Usage Dictionary of Anglicisms in Sixteen European Languages*. Oxford : Oxford University Press.

- Görlach, Manfred. 2003. *English Words Abroad*. Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins. (Terminology and Lexicography Research and Practice, vol. 7).
- Hadrovics, Laszlo. 1942. A horvátban levő magyar elemek szóföldrajzi és időrendi problémái. In: *Emlékkönyv Melich János 70. születése napjára*. Budapest.
- Hadrovics, Laszlo. 1985. *Ungarische Elemente im Serbo-kroatischen*. Budapest.
- Hope, Thomas E. 1980. Interlanguage Influences. In: *Trends in Romance Linguistics and Philology*, vol. 1. Romance Comparative and Historical Linguistics. Ed. Rebecca Posner, John N. Green. The Hague, Paris, New York. (Trends in Linguistics, Studies and Monographs, 12). 241–287.
- Hraste, Mate. 1958. Strani elementi u hrvatskom ili srpskom narodnom i književnom jeziku. *Radovi Slavenskog instituta* (Zagreb) 2, 43–58.
- Hrvatski enciklopedijski rječnik*. 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Gl. ur. Ranko Matasović i Ljiljana Jojić. Zagreb : Novi Liber.
- Hyrkkänen, Jukka. 1973. *Der lexikalische Einfluss des Italienischen auf das Kroatische des 16. Jahrhunderts : Die italienischen Lehnwörter im Sprachgebrauch der dalmatinischen Kroaten im Licht der kroatischen Renaissance-Literatur*. Helsinki.
- Jernej, Josip. 1956. Sugli italianismi penetrati nel serbo-croato negli ultimi cento anni, *Studia Romanica* 1, 54–82.
- Klaić, Bratoljub. 1977. *Veliki rječnik stranih riječi*, Zagreb: Zora.
- Larousse. 1989. *Grand dictionnaire de la langue française*. Paris: Larousse
- Larousse. 2002. *Le petit Larousse illustré*. Paris.
- Longman Dictionary of Contemporary English*. (2001). Third edition with New Words Supplement.
- Maretić, Tomo. 1892. Ruske i češke riječi u književnom hrvatskom jeziku. *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* CVIII, 68–98.
- MÉKsz (1989) = *A magyar értelmező kéziszótár*. szerk. Juhász J. et al. Akadémiai Kiadó Budapest.
- Menac, Antica, Ljuba Dabo-Denegri, Dragica Dragičević, Anja Nikolić-Hoyt, Lelija Sočanac, Orsolya Žagar-Szentesi. 2000. Ortografska adaptacija modela šest europskih jezika u hrvatskom. *Filologija* 34, 139–174.
- Menac, Antica, Ljuba Dabo-Denegri, Dragica Dragičević, Anja Nikolić-Hoyt, Lelija Sočanac, Orsolya Žagar-Szentesi. 2003. Fonološka adaptacija modela šest europskih jezika u hrvatskom. *Od indoeuropskoga do hrvatskog : zbornik u čast Daliboru Brozoviću* (u tisku).
- Milohanić, Tomislav. 1993. *Deštini*. Pazin : IKD »Juraj Dobrila«.
- Muljačić, Žarko. 2000a. *Das Dalmatische : Studien zu einer untergegangenen Sprache*. Köln, Weimar, Wien : Böhlau Verlag. (Quellen und Beiträge zur kroatischen Kulturgeschichte, 10)
- Le Nouveau Petit Robert*. 1993. *Dictionnaire de la langue française*. Paris : Dictionnaire le Robert.

- Nyomárkay, István. 1993. Le cas du calque... *Studia Slavica Hungarica* 38:1–2, 113–124.
- Ožegov, S. I., N. Ju. Švedova. 1995. *Tolkovyj slovar' russkogo jazyka*. Rossijskaja akademija nauk, Institut russkogo jazyka, Rossijskij fond kul'tury. 2-e izdanje, ispravlennoe i dopolnennoe. Moskva : «Az».
- Piškokrec, Velimir. 1997. *Deutsches Lehngut in der kajkavisch-kroatischen Mundart von Durđevac in Kroatien*. Wien : Wilhelm Braumüller Universitäts-Verlagsbuchhandlung.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–XXIII. 1880–1976*. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Schneeweis, Edmund. 1960. *Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen*. Berlin : Walter de Gruyter.
- Schuchardt, Hugo. 1971. *Slavo-deutsches und Slavo-italienisches*. München : Wilhelm Fink Verlag.
- Sesemann, Gerhard. 1922. *Deutschtum in Südslawien*, 13. München.
- Skok, Petar. 1951. Prilog proučavanju romanizama u hrvatskom ili srpskom jeziku. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu I*, 445–485.
- Skok, Petar. 1971–74. *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika I–IV*. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Sočanac, Lelija. 2004. *Hrvatsko-talijanski jezični dodiri: s rječnikom talijanizama u standardnome hrvatskom jeziku i dubrovačkoj dramskoj književnosti*. Zagreb : Nakladni zavod Globus.
- TESz. 1967–76. *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. Szerk. Kiss Lajos. Budapest.
- Tolkovyj slovar' russkogo jazyka konca XX v. Jazykovye izmenenija*. 1998. Rossijskaja akademija nauk, Institut lingvističeskijh issledovanij. Sankt-Peterburg : Folio-Press.
- Ullmann, Stephen. 1981. *Semantics : An Introduction to the Science of Meaning*. Oxford : Blackwell.
- Ušakov, D. N. (red.). 1935. *Tolkovyj slovar' russkogo jazyka*. Gos. institut «Sovetskaja enciklopedija», Moskva, Ogiz.
- Vidović, Radovan. 1984. *Pomorski rječnik*. Split : Logos.
- Vidović, Radovan. 1993. *Jadranske leksičke studije*. Split : Književni krug. (Biblioteka znanstvenih djela, 68)
- Vinja, Vojmir. 1994. Opreka grad vs. selo u prihvaćanju aloglotskih leksičkih elemenata. *Folia Onomastica Croatica* 3, 133–141.
- Vinja, Vojmir. 1998. *Jadranske etimologije : Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*. Knj. I: A–H. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Školska knjiga.
- Wahrig, Gerhard. 1994. *Deutsches Wörterbuch*, Gütersloh : Bertelsmann Lexikon Verlag.

Zingarelli, Nicola. 1995. *Vocabolario della lingua italiana*. A cura di Miro Dogliotti, Luigi Rosiello. 12 ed.

The semantic adaptation of loanwords from six European languages in Croatian

Summary

The authors present different aspects of the semantic adaptation of loanwords from six European donor languages in Croatian as the recipient language. The analysis is based on the theory of languages in contact of R. Filipović (Filipović 1986). The results reveal considerable differences between languages that Croatian had lasting and intense historical contacts with (Hungarian, German, Italian) and those whose impact can be traced to a later date (French, Russian, English). The former group largely belongs to intimate borrowing, resulting from everyday communicative needs in bilingual/multilingual communities, while the latter belong to cultural borrowing, filling the lexical gaps in the recipient system. While the early language contacts affected dialectal and substandard usage to a large extent, the impact of recent contacts is mainly limited to standard Croatian.

Ključne riječi: jezični dodiri, leksičko posuđivanje, semantička adaptacija, hrvatski jezik, talijanizmi, germanizmi, hungarizmi, galicizmi, rusizmi, anglicizmi
Key words: languages in contact, lexical borrowing, semantic adaptation, Croatian, italianisms, germanisms, hungarisms, galicisms, russianisms, germanisms